

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ÇAĞDAŞ METROPOLDE GÖRÜNMEYEN SINIRLAR
VE
KAMUSAL ALANIN YİTİMİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mimar Eda DEDEOĞLU**

Anabilim Dalı : MİMARLIK

Programı : MİMARİ TASARIM

HAZİRAN 2008

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ÇAĞDAŞ METROPOLDE GÖRÜNMEYEN SINIRLAR
VE
KAMUSAL ALANIN YİTİMİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mimar Eda DEDEOĞLU
502031045**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 5 Mayıs 2008
Tezin Savunulduğu Tarih : 11 Haziran 2008**

**Tez Danışmanı : Doç.Dr. Belkıs ULUOĞLU
Diğer Jüri Üyeleri Prof.Dr. Semra AYDINLI (İ.T.Ü.)
Prof.Dr. Uğur TANYELİ (Y.T.Ü.)**

HAZİRAN 2008

ÖNSÖZ

Hayatımın manevi anlamda iniş-çıkışlarla dolu son dört senesinin sonucunda, bu tezle yüksek lisans eğitimimi tamamlamayı başarmış olmamın, çıktığım yolculukta anlamı büyüktü.

Bu zorlu yolculuk esnasında, defalarca kez kaybolsam da bana desteğini hiçbir zaman esirgemeyen ve benden vazgeçmeyen herkese buradan teşekkürlerimi sunarım;

Sevgili danışmanım Doç. Dr. Belkıs Uluoğlu'na; öncelikle, gösterdiği anlayış ve sabır için; zaman zaman pes etmeye yaklaşmışsam da benden vazgeçmediği ve bana inandığı için sonsuz teşekkürler. Değerli hocama, yüksek lisans eğitimim sürecinde, akademik anlamda bana katmış olduğu her şey için teşekkürlerimi ve sevgilerimi sunuyorum.

Sevgili Ferda Dedeoğlu, Kemal Bozkurt ve Seda Dedeoğlu'na; çalışmamın sonuçlanması sürecindeki tüm yardımları ve gösterdikleri manevi destekleri için, Müge Ceyhan'a; bana ayırdığı zaman için sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Sevgili aileme; her zaman yanımda oldukları, desteklerini hiç esirgemedikleri ve hissettirdikleri güven için teşekkür ediyorum. Sizden; desteğinizden aldığım güçle yoluma devam ediyorum.

Ve sevgili Gürhan; kaybınla birlikte hayatımdaki boşluğun yarattığı anlamsızlığın yanında, hayatıma kattığın tüm anlamlar için sana teşekkür ediyorum.

*25 Temmuz 2004 tarihinde hayata veda etmiş olan, sevgili **F.Gürhan BERBER** anısına...*

Mayıs, 2008

Eda DEDEOĞLU

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ ÖZET SUMMARY

iv
vi
viii

1. GİRİŞ	1
2. ÇAĞDAŞ METROPOLDE KAMUSAL ALANIN DÖNÜŞÜMÜ	5
2.1. Kamusal Alanı Tanımlamak	9
2.2. Günümüz Metropolünde Özel Alan-Kamusal Alan İlişkisi	13
2.3. “Yapılı Çevreler” ve Oluşturdukları Kamusal Alan Simülasyonları	18
2.4. Metropol Üzerinden Bir Değerlendirme	21
3. KENTSEL MEKANDA “GÖRÜNMEYEN SINIRLAR”	23
3.1. “Sınır” Kavramı	23
3.2. Kentsel Mekanda Görünmeyen Sınırları Çizen Sosyal Tedirginlikler	26
3.2.1. Yabancılaşma	27
3.2.2. Metropol “Korku”su	29
3.3. Yeniden Yapılanan Kentsel Mekanda İçerik Dönük Yalıtılmışlık	32
4. TOPLUMSAL VE MEKANSAL AYIRIMLAŞMA BAĞLAMINDA PARÇALANAN KENTSEL MEKANIN “SINIRLARI”	34
4.1. Toplumsal Ayırışma Bağlamında Kentsel Mekanın Parçalanması	34
4.2. Parçalanmış Kentsel Mekandan “Sınır” Görünümleri	35
5. SONUÇ: METROPOLDE GÖRÜNMEYEN SINIRLARIN KESKİNLEŞMESİ VE KAMUSAL ALANIN YİTİMİ	55
KAYNAKLAR	57
ÖZGEÇMİŞ	61

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 2.1. : Loos, A., Rufer evi, 1922 (Dedeoğlu, 2004)	7
Şekil 2.2 : Loos, A., Moller Evi, 1928 (Dedeoğlu, 2004)	7
Şekil 2.3 : Loos, A., Müler evi sokak cephesi, 1928 – 30 (Dedeoğlu, 2004)	7
Şekil 2.4 : Loos, A., Müler evi bahçe cephesi, 1928 – 30 (Dedeoğlu, 2004)	7
Şekil 2.5 : Mies van der Rohe, L., Farnsworth Evi, 1951	8
Şekil 2.6 : Mies van der Rohe, L., Farnsworth Evi, 1951	8
Şekil 2.7 : Johnson, P., Cam Ev, 1949	8
Şekil 4.1 : Tarlabası ve çevresi, Beyoğlu	36
Şekil 4.2 : Tarlabası'ndan bir görünüm	36
Şekil 4.3 : Tarlabası'ndan bir görünüm	36
Şekil 4.4 : Tarlabası'ndan bir görünüm, Bir Otobüs Firmasının Bilet Satış Ofisi	37
Şekil 4.5 : Tarlabası'ndan bir görünüm, Çöken Bir Konut ve Konut Sahibi	37
Şekil 4.6 : Bilgi Üniversitesi Dolapdere Kampüsü ve çevresi, Dolapdere	37
Şekil 4.7 : Bilgi Üniversitesi Dolapdere Kampüsü ve çevresindeki gecekondu bölgesinden bir sokak görünümü, (Dedeoğlu, 2008)	38
Şekil 4.8 : Solda, Bilgi Üniversitesi Dolapdere Kampüsü girişi ve duvarları, arka planda gecekondu bölgesi, (Dedeoğlu, 2008)	38
Şekil 4.9 : Bilgi Üniversitesi Dolapdere Kampüsü ve gecekondu bölgesi arasında sokak görünümü, (Dedeoğlu, 2008)	39
Şekil 4.10 : Bilgi Üniversitesi Dolapdere Kampüsü ve gecekondu bölgesi arasında bir sokak ve yaşayan halktan bir görünüm, (Dedeoğlu, 2008)	39
Şekil 4.11 : Bilgi Üniversitesi Dolapdere Kampüsü içerisinden bir görünüm	39
Şekil 4.12 : Bilgi Üniversitesi Dolapdere Kampüsü içerisinden bir görünüm	39
Şekil 4.13 : Hillpark İstinye Evleri ve çevresi, İstinye	40
Şekil 4.14 : Gecekondu ve güvenli konut sitesi arası sınır görünümü, Hillpark İstinye Evleri, (Olçayto, 2007)	40
Şekil 4.15 : Bir sınır ögesi olarak duvar görünümü, Hillpark İstinye Evleri, (Olçayto, 2007)	40
Şekil 4.16 : Gecekondu ve güvenli konut sitesi yerleşim görünümü, Hillpark İstinye Evleri, (Olçayto, 2007)	41
Şekil 4.17 : Gecekondu ve güvenli konut sitesi yerleşim görünümü, Hillpark İstinye Evleri, (Olçayto, 2007)	41
Şekil 4.18 : Hillpark İstinye Evleri içerisinden sosyal yaşantıdan bir görünüm, (Olçayto, 2007)	41
Şekil 4.19 : Hillpark İstinye Evleri'nin sosyal tesislerinden bir görünüm, (Olçayto, 2008)	41
Şekil 4.20 : Ümraniye'de yerleşim bölgeleri, Ümraniye	43

Şekil 4.21 : Sanayi bölgesinden semte genel bakış; karşıda Evidea, sağda Aqua Manors, (Dedeoğlu, 2008).....	44
Şekil 4.22 : Sanayi bölgesinden semte genel bakış; sağda Ağaoğlu Eltes Güneşi Sitesi, (Dedeoğlu, 2008)	44
Şekil 4.23 : Evidea Evleri, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008)	44
Şekil 4.24 : Gecekondu bölgesi ile yan yana konumlanmış olan Evidea'nın sokaktan bir görünümü, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008).....	45
Şekil 4.25 : Sanayi bölgesinden bir görünüm, Evidea, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008)	45
Şekil 4.26 : Evidea çevresinden bir görünüm, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008)	45
Şekil 4.27 : Evidea içerisinden bir görünüm, Ümraniye.....	45
Şekil 4.28 : Evidea içerisinden bir görünüm, Ümraniye.....	45
Şekil 4.29 : Yan yana konumlanmış aşevi ve Evidea, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008).....	46
Şekil 4.30 : Evidea çevresinden, gecekondu bölgesinden bir görünüm, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008).....	46
Şekil 4.31 : Arkada apartman blokları, önde villalar ve peyzaj düzenlemesi, Aqua Manors, Ümraniye.....	47
Şekil 4.32 : Aqua Manors içerisinden bir görünüm, Ümraniye	47
Şekil 4.33 : Aqua Manors içerisinden bir görünüm, Ümraniye	47
Şekil 4.34 : Gecekondu bölgesi içerisinden Aqua Manors, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008).....	47
Şekil 4.35 : Aqua Manors sitesi giriş kapısı, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008)	47
Şekil 4.36 : Aqua Manors'un duvarları önünde yeşil alanda, bir koyun sürüsü, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008).....	48
Şekil 4.37 : Gecekondular ve Aqua Manors duvarları arasında bir sokakta bisiklet süren çocuk, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008).....	48
Şekil 4.38 : Çocuk oyun alanları ve peyzaj düzenlemesi, Aqua Manors, Ümraniye.....	48
Şekil 4.39 : Gecekondu bölgesi arkasından Ağaoğlu Eltes Güneşi Sitesi görünümü, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008).....	50
Şekil 4.40 : Sanayi bölgesinden Ağaoğlu Eltes Güneşi görünümü, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008).....	50
Şekil 4.41 : Ağaoğlu Eltes Güneşi site girişi, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008)	51
Şekil 4.42 : Ağaoğlu Eltes Güneşi içerisinden görünüm, Ümraniye.....	51
Şekil 4.43 : Akasya Evleri ve gecekondu bölgesi, arkada Ağaoğlu Eltes Güneşi, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008).....	51
Şekil 4.44 : Akasya Evleri önünden sokak görünümü, arkada Ağaoğlu Eltes Güneşi, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008).....	52
Şekil 4.45 : Akasya Evleri'nde tel örgü arkasında çocuk parkı, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008).....	52
Şekil 4.46 : Dap Yapı Space Center'dan bir görünüm, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008).....	52
Şekil 4.47 : Dap Yapı Space Center'dan bir görünüm, arkada gecekondu bölgesi, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008)	52

ÇAĞDAŞ METROPOLDE GÖRÜNMEYEN SINIRLAR VE KAMUSAL ALANIN YİTİMİ

ÖZET

Günümüz metropollerinde, modern kent planlama anlayışının bütüncül yaklaşımı, yerini, kentin kendi iç dinamikleriyle bölümlenmiş bölgesel yapılanışların gerçekleştiği bir anlayışa bırakmıştır. Bu anlamda kent, daha küçük özelleşmiş bölgelere ayrılmakta ve bu bölgeler, her biri kendi içerisinde homojenleşerek yapılanmakta, hem fiziksel, hem de sosyo-ekonomik anlamda birbirinden tamamen farklılaşarak kent bütünlüğünü yok etmektedir.

Bu anlayış çerçevesinde kentsel mekan özelleşmiş bölgeler temel alınarak yeniden şekillendirilirken gerçekte bütünüyle parçalanmaktadır. Kişilerin yaşam mekanlarının parçalanarak ayrılması, farklı toplumsal grupların da bir araya gelemeyen topluluklar halini almasına neden olmakta, toplumsal ayrımlaşmayla birlikte, bölgeler arası farklılıklar büyümekte ve sınırlar keskinleşmektedir.

Kişilerin yaşamlarının geçtiği mekanlar arasındaki sınırların keskinleşmesiyle ortaya çıkan mekansal ayrımlaşmalar, var olan toplumsal ayrımlaşmaları güçlendirir. Birbirinden ayrılan topluluklar, “öteki”lerin dahil olmasına izin verilmeyen özel alanlar oluşturmaktadırlar.

Günümüz kentinin kapitalizm, tüketim kültürü, gelişen ulaşım ve iletişim teknolojisi etkisinde aldığı yoğun göçlerle birlikte kentte tehlikenin artması, metropolün bilinmezliğine karşı duyulan korku, kitle iletişim araçlarının özel alana girmesi, kendini güvene almak isteyen insanların metropolden koparak kendi iç mekanlarına, iç bölgelerine çekilmelerine neden olmaktadır. Kentsel alanın farklılaşmış bölgelere ayrılması, gündelik yaşamın gerekliliklerinin bu bölgeler içerisinde giderilmesi ve toplumsal sınıflar arasında sınırların giderek keskinleşmesi günümüz kent yaşamı içerisinde kamusal alanın paylaşımına engel olmaktadır. Nihayetinde, “herkes”e açık olan, “herkes” tarafından ortak olarak paylaşılan/paylaşılması gereken kamusal alan giderek parçalanmakta ve yok olmaktadır.

Yukarıda bahsedilen toplumsal ayrımlaşma, günümüzde, özellikle konut ve barınma tiplerinde ifadesini bulmaktadır. Bu konut tipleri tamamen farklılaşmış, üst/orta gelir gruplarına ait güvenli konut siteleri ile alt gelir grubuna ait gecekondu bölgeleridir. Bu farklı yerleşim tipleri kent içinde ya da dışında yan yana yer alan fakat birbirinden bir o kadar da uzak, tamamen farklılaşmış bölgelerdir.

Bu tez çalışmasında, toplumsal ayrımlaşmalar bağlamında keskinleşen “sınır” kavramı, yeni kentsel biçimlenişin ortaya koyduğu, mekansal olarak da ayrımlaşmış, ancak, yan yana yer alan, farklılaşmış yerleşim bölgeleri ve bu bölgelerdeki yaşamlar üzerinden değerlendirilecektir. Kentsel mekanda yeni bir ayrımlaşma tipinin yaratılmasında temel araç konumunda olan gelişen güvenlik teknolojileri aracılığıyla kentten tamamen yalıtılan, içe dönük kapalı site yerleşimlerinin, içeride ve dışarıda

kalanlar arasındaki “görünmeyen sınırları” daha da keskinleştirirken, yarattıkları kamusal alan simülasyonlarıyla, kent mekanına duyulan gereksinimi en aza indirmekte, dolayısıyla kendi içerisinde, farklılıkların paylaşamadığı, aksine sadece benzer olanla kurulan ilişkinin var olduğu bir hal olarak kentin kamusal alanının yitimine katkıda bulunmaktadır.

Bu açıklamalar doğrultusunda, çalışmanın ikinci bölümünde, günümüz metropolünde kamusal alan kavramı değerlendirilmekte, üçüncü bölümde, “sınır” kavramına yer verilmekte ve kentsel mekandaki görünümüne değinilmektedir. Dördüncü bölümde ise, önceki iki kavram, ayrılmış kentsel yerleşim alanları ve bu alanlardaki yaşamlar üzerinden ele alınmakta, sonuç bölümünde, sonuçları kamusal alanın yitimini beraberinde getiren toplumsal ayrılmayı ortaya çıkaran sınırların, farklılaşmış kapalı yerleşim bölgeleri bağlamında, görünenin aksine gerçekte fiziksel sınırlardan öte keskinleşen “görünmeyen sınırlar” olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır.

Çalışmada, çalışma genelinde ortaya konan kavramlar bağlamında, çağdaş metropolde, toplumsal farklılaşmanın ve ayrılmışmanın kesin kez vurgulandığı kentsel alanlarla karşı karşıya olduğumuz irdelenmiş, kentin, birbirinden farklı kültürlerin bir araya geldiği mekan olduğu için her zaman içinde belirli bir parçalanma potansiyeli taşıyacağı, fakat önemli olanın bu kültürlerin bir arada yaşayabileceği ve ortak paylaşımlarda bulunabilecekleri mekanlar yaratabilmek olduğu, kamusal alanın varlığının da burada büyük önem taşımakta olduğu yorumlanmaya çalışılmıştır.

INVISIBLE BOUNDRIES IN MODERN METROPOLIS AND DIMINISHING PUBLIC AREAS

SUMMARY

In present metropolises, the broad approach of modern city planning is substituted by regional understanding. In this sense, the city is separated to smaller private regions. The construction of these regions within themselves annihilates the unity of the city by differentiating completely from each other in both physical and socio economical sense.

Within the framework of this consideration, while the urban space is reshaped based on private regions, in reality it is disintegrated totally. The separation of the individual's living spaces by disintegration causes unlike social groups to become communities that cannot live collectively and together with the social differentiation, the disparities between regions become more and the boundaries become more distinct.

The spatial differentiation caused by distinctiveness of boundaries between spaces where individuals live, strengthens social differentiations. The communities that are dissociated from each other form private areas which "others" are not allowed in.

The dense immigration to present metropolis under the effect of the capitalism, the consumption culture, developing transportation and communication technology; together with the growing danger in the city, the fear towards the mystery of metropolis and the entrance of mass media to private area cause people that are willing to feel safe to break away from the metropolis and to retreat to their own spaces and regions. The division of urban space to differentiated regions, the fulfillment of daily life's requirements in these regions and the increasing distinction of boundaries between social classes avoid the sharing of the publicity in present city life. Finally, the public area that is open to "everyone" and is to be shared/must be shared commonly by "everyone" disintegrates and disappears gradually.

The above mentioned social differentiation, in the present metropolis, can be seen especially on housing and dwelling types. These housing types are the totally differentiated and secured residential areas belonging to the medium/upper income groups and shanty regions belonging to the lower income groups. These different housing types are placed next to each other in or outside the city, however far from each other and are completely differentiated regions.

In this thesis study, the "boundary" concept that becomes more distinctive in the context of social differentiation is evaluated through secured residential areas which are the products of new urban formation. These settlements, that are completely isolated from the city by developed security technologies, are the main tool in creating a new kind of differentiation in urban spaces. These introverted settlements make the "invisible boundaries" more distinct between the ones who are inside and

outside. The need for urban space is reduced to the minimum level with the public area simulations created within these settlements. Therefore, it generates a situation that the dissimilarities are not shared; on the contrary only the relationship with the similar ones exists. This situation contributes the diminishing of the public area of the city.

In the light of these explanations, at the second part of the study, the meaning of the “public area” concept in present metropolis is evaluated; in the third part, the "boundary" concept is presented and its appearances in urban spaces are being told. In the fourth part, these two terms are analyzed through differentiated urban housing areas. In the conclusion, the boundaries whose results lead to diminishing of public areas through social differentiation were emphasized in the context of secured residential areas. Despite its appearance, in reality there are "invisible boundaries" which are becoming more distinct than physical boundaries.

Within the context of the concepts that is presented along the study, it is examined that we are facing urban spaces where social diversifications and differentiations are definitely stressed in modern metropolis. As the city is the space where different cultures meet, there will always be certain disintegration potential, however the important thing is to create a space where these cultures can live collectively and have common interests, at this point the big importance of existence of public areas is evaluated.

GİRİŞ

Günümüz toplumlarında, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmelerin bir uzantısı olarak, zaman ve mekan tanımlamalarındaki değişim, dünyayı kavrama süreçlerini farklılaştırmış, yeni yaşam tarzları, yeni mekan oluşumları ve mekanı yeniden anlamlandırma süreçlerini başlatmıştır. Bu durum kapitalist sistemin ana hedeflerinden birisi olan mekansal engellerin aşılabilmesini de sağlayarak küresel süreçlerin hızlanmasını beraberinde getirmiştir.

Küresel süreçlerin yoğunlaştığı 21. yüzyıl kentleri, kapitalist ekonominin sadece üretim ve tüketim ilişkilerine bağlı kalmayıp, bu ilişkileri örgütleyerek tüm gündelik yaşam pratiklerinin değiştiği, bireyle toplum arasındaki ilişkilerin ve bu bağlamda kentin yeniden tanımlandığı, yeni bir kentsel biçimleniş tarifler.

Kapitalizm, kitlesel üretim ve tüketim, homojenleştirme, işlevselleştirme, kültürel ve politik anlamda içeriksizleştirme özellikleri gösterir. (Uluoğlu, 2003) Mekan, bu bağlamda, anlamını kaybederek araçsallaşmakta, soyut bir görüngü olma niteliği göstermektedir. Toplumsal, kültürel, coğrafi değerlerin göz ardı edildiği, tüketimin nesnesi olmaktan öteye gidemeyen bir mekan anlayışı toplumsal pratikleri yönlendirmekte ve bu pratiklere cevap verecek şekilde yeniden örgütlenen kent, bu anlamda kamusal alanı da beraberinde dönüştürmektedir. Sonuç olarak, kapitalizm sadece üretim ve tüketim alanının bir meselesi olarak kalmamış, tüm yaşam pratiklerinin türünü değiştirerek kentin biçimlenişini yeniden tanımlamıştır.

Kapitalist sistemde, küreselleşme ile birlikte günümüz toplumlarında iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmelerle yeni yaşam tarzları oluşmakta, zaman-mekan tanımı anlamında mekanı anlamlandırma süreçleri de değişmektedir. Bu süreçlerdeki değişim, mekansal engellerin aşılabilmesini sağlamakta, bu durum, kentsel mekanı da etkilemektedir. Günümüz kentlerinin aldığı yoğun iç ve dış göçlerin nedenini, teknolojik gelişmelerle birlikte mekansal engellerin kolay aşılabilmelerine bağlamak yanlış olmayacaktır. Aldığı göçlerle birlikte kentsel mekanın yeniden yapılanma sürecine girmesi kaçınılmazdır. Bu süreçte, yeniden yapılanan kentsel mekanda,

yerleşim bölgeleri parçalanmakta ve ayrımlaşmaktadır. Ekonomik ve kültürel anlamda da farklılaşan toplumsal kesimlerin yerleşim alanları, farklılaşarak birbirinden ayrı bölgeler oluşturmakta ve bu bölgelerin sınırları keskinleşmektedir. Bu mekansal ayrımlaşma, farklı toplumsal grupların birbiriyle olan iletişimine de yansımakta ve toplumsal gruplar artık bir araya gelemeyen birbirinden kopuk topluluklar halinde yaşamaktadır. Mekansal ve beraberinde gelen toplumsal ayrımlaşmalar sonucunda kent, özelleşmiş alanlara ayrılmakta, bu özelleşmiş alanlar kendi iç bölgelerinde şekillenmektedir. Bu durum kentin ortak alanlarının yani farklılıkların paylaşımlarının gerçekleştiği kamusal alanların varlığını tehdit etmektedir.

Kitle iletişim araçlarının gelişimiyle, kentsel mekanın sınırları belirginliğini kaybetmektedir. Nerede olursanız olun kenttekilerle aynı anda bilgiye ulaşabilme ve iletişim kurabilme imkanını sağlayan kitle iletişim araçları, “yer” kavramını farklı bir boyuta taşımakta ve “yok yer” kavramını gündeme getirmektedir. Bunun anlamı nerede olursanız olun kentin imkanlarına ulaşabildiğiniz sürece kentin sınırlarının ortadan kalkması, “yer”in coğrafi anlamda önemini yitirmesidir. Bu durum, kentte yaşama zorunluluğunu ortadan kaldırmakta ve kentin biçimlenişini dönüştüren aktif etkenlerden biri olmaktadır. Bu zorunluluğun ortadan kalkmasıyla, yerleşme bölgeleri, kent dışında, kentten yalıtılmış, belirli toplumsal sınıflara hitap edecek şekilde konumlandırılarak kentten/kentsel mekandan koparılmaktadır. Gelişen ulaşım teknolojileri ile birlikte ulaşım ağları da yeniden yapılandırılarak, kent dışı yerleşimlerin oluşumuna katkıda bulunmaktadır.

Günümüz metropollerinde, modern kent planlama anlayışının bütüncül yaklaşımı yerini, kentin kendi iç dinamikleriyle bölümlenmiş bölgesel yapılanışların gerçekleştiği bir anlayışa bırakmıştır. Bu anlamda kent, daha küçük özelleşmiş bölgelere ayrılmakta ve bu bölgeler, her biri kendi içerisinde yapılanmakta, hem fiziksel, hem de sosyo-ekonomik anlamda birbirinden tamamen farklılaşarak kent bütünlüğünü yok etmektedir.

Bu tez çalışmasında, toplumsal ayrımlaşmalar bağlamında keskinleşen “sınır” kavramı, yeni kentsel biçimlenişin ortaya koyduğu, mekansal olarak ayrımlaşmış ancak, yan yana yer alan, farklılaşmış yerleşim bölgeleri ve bu bölgelerdeki yaşamlar üzerinden değerlendirilecektir. Kentsel mekanda yeni bir ayrımlaşma tipinin

yaratılmasında temel araç konumunda olan gelişen güvenlik teknolojileri aracılığıyla kentten tamamen yalıtılan, içe dönük yapılaşan kapalı site yerleşimleri, içeride ve dışarıda kalanlar arasındaki “görünmeyen sınırları” daha da keskinleştirirken, yarattıkları kamusal alan simülasyonlarıyla, kent mekanına duyulan gereksinimi en aza indirmekte, dolayısıyla kendi içerisinde, farklılıkların paylaşılamadığı, aksine sadece benzer olanla kurulan ilişkinin var olduğu bir hal alarak kentin kamusal alanının yitimine katkıda bulunmaktadır.

Bu açıklamalar doğrultusunda, çalışmanın ikinci bölümünde, günümüz metropolünde kamusal alan kavramı değerlendirilmekte, bu değerlendirme, kamusal yaşam ile özel yaşam arasındaki dengenin değişmesi bağlamında ele alınırken, kamusal alanın özel alan tarafından ihlalden bahsedilmektedir. Kentsel mekanda kamusal alanın görünümü, günümüz metropolü üzerinden ele alınırken, tüketim ortamının arz-talep kuralları içerisinde biçimlenen kentsel dönüşüm pratiklerinin, kamusal alanı tümüyle dışlamakta, kentleri içe kapalı, denetimli özel alanlara ayırmakta oldukları, kamusal alana duyulan eksikliği ve özlemi de bu özel alanlar içerisinde simüle ederek gidermeye çalışmakta oldukları simülasyon kavramı analiz edilerek açıklanmaktadır. Dolayısıyla bu durumun, beraberinde mekansal ve toplumsal ayrılaşmayı getirmekte olduğu ve sonucunda kentin, herkes tarafından paylaşılan kamusal alanlarının yok oluşunu beraberinde getirdiği irdelenmektedir.

Üçüncü bölümde, “sınır” kavramına yer verilmekte ve kentsel mekandaki görünümüne değinilmektedir. Çalışma kapsamında üzerinde durulacak olan, fiziksel sınırlardan öte, görünmeyen sınırlardır. Bu bağlamda, görünmeyen sınırları ortaya çıkaran sosyal tedirginlikler, “yabancılaşma” ve “korku” kavramları ele alınarak analiz edilmiş, toplumsal ayrılaşma bağlamında değerlendirilmiştir.

Dördüncü bölümde ise, kentsel mekanda, toplumsal ayrılaşmanın yansımaları metropol üzerinden ele alınarak, mekansal anlamda farklılaşmış ve parçalanmış, kendi içlerinde homojen, ancak, kent bütünlüğü anlamında heterojen biçimlenişler sergileyen yerleşim alanları analiz edilerek, aralarında giderek keskinleşen görünmeyen sınırlar, toplumsal ayrılaşmalar bağlamında tartışılmıştır. Bu yerleşim alanlarının, birer sınır ögesi olma özelliği değerlendirilmektedir. Kapalı siteler, içe dönük yapılaşmakta, yalıtılmışlığını, kendi kurguladığı zaman ve mekanı yaşatarak metropolün kaosundan uzak, huzurlu ve güvenli bir yaşam biçimi simüle edilen bir

kent görüntüsü sunarak sağlarken, oluşturulan yeni kamusal alan, ayrılık ilkelerine ve uzlaştırılmaz farklılıklara dayanarak yapılandırılmakta, içeride ve dışarıdakiler arasında ortaya çıkan sınırlar keskinleşmektedir. Ancak burada irdelenmeye çalışılan ve tartışılan, bu yerleşimlerde, toplumsal ayrımlaşmayı sağlayanın, görünenin aksine gerçekte, gelişmiş güvenlik teknolojileri ve fiziksel sınırların ötesinde, görünmeyen sınırlar olduğudur. Gelişmiş güvenlik teknolojileri ve fiziksel sınırlar ise, günümüz metropolünde tüketim ortamının arz-talep kurallarının getirdiği, sosyo-ekonomik anlamda ayrımlaşmayı gözle görünür kılan ve vurgulayan göstergelerdir.

Sonuç bölümünde, çalışma genelinde irdelenen kavramlarla ağdaş metropolün yeniden biçimlenmesi değerlendirilmiş, sonuçları kamusal alanın yitimine kadar giden toplumsal ayrımlaşmayı ortaya çıkaran sınırların, farklılaşmış yerleşim bölgeleri üzerinden, görünenin aksine gerçekte fiziksel sınırlardan öte, keskinleşen “görünmeyen sınırlar” olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır. “Güvenlik” ise, kentsel mekanda yeni bir ayrımlaşma tipinin yaratılmasında temel araç konumundadır. Çalışma da, ağdaş metropolde, toplumsal farklılaşmanın ve ayrımlaşmanın kesin kez vurgulandığı kentsel alanlarla karşı karşıya olduğumuz irdelenerek, kentin, birbirinden farklı kültürlerin bir araya geldiği mekan olduğu için her zaman içinde belirli bir parçalanma potansiyeli taşıyacağı, fakat önemli olanın bu kültürlerin bir arada yaşayabileceği ve ortak paylaşımlarda bulunabilecekleri mekanlar yaratabilmek olduğu, kamusal alanın varlığının da burada büyük önem taşımakta olduğu yorumlanmaya çalışılmıştır.

2. ÇAĞDAŞ METROPOLDE KAMUSAL ALANIN DÖNÜŞÜMÜ

Kamusal alanlar, birey ve topluluk arasındaki ilişkilerin irdelenebileceği mekanlardır. Kamusal alan, kişinin “öteki” ile karşılaştığı, bir arada olduğu ve bu surette kişisel özgürlüğün anlam kazandığı yerdir ve kamusal alanın kendini ortaya koyuş tarzı, bireysel özgürlüklerle toplumsal birlikteliğin ilişkilerini tarif eden temel göstergedir. (Uluoğlu, 2007)

Günümüzde iletişim teknolojisindeki ilerlemelerle birlikte, birey özel alanı içerisindeyken kamusallaşabilir duruma gelmiştir. Ancak bu kamusallık, etkileşimden yoksundur. Kitle iletişim araçları sayesinde, kişi nerede olursa olsun, bilgiye ulaşabilir, iletişim kurabilir, kentsel mekanda gerçekleştirebileceği tüm eylemleri kentte bulunmadan, kendi özel alanı içerisinde gerçekleştirebilir. Bu bağlamda, kentte yaşama zorunluluğu ortadan kalkmıştır, kamusal alan artık her yerdedir. Ancak, bu durumda kamusal alan ile özel alan arasındaki sınır belirsizleşmekte, özel alan kamusal alanla yer değiştirmektedir. Bir eylem alanı olarak kamusal alan ortadan kalkmakta, kitle iletişim araçlarıyla bir kitle kültürü yaratılmakta ve yaygınlaştırılmaktadır.

Arendt, kamusal alanla ilgili olarak, ayrılıklarımızla birlikte bir araya gelmemizi sağlayan, bize ait olandan ayrı, hepimiz için ortak olan bir dünyadan bahsederken, kamusal alan sorununu, konformist davranışın egemen olduğu kitle toplumlarında, kamusal alanın özel alan tarafından işgal edilerek ortadan kalkmakta olması şeklinde ifade eder. Sennett, modern çağları, kamusal yaşam ile özel yaşam arasındaki dengenin değişmesi bağlamında ele alır. Ona göre kamusallığın dönüşümü, kişi dışılık durumundan bir mahremiyet ideolojisine kayıştır. Kamusal alanın dönüşümünü hazırlayan temel faktörse, kapitalizmin yarattığı sarsıntıdır ve insanlar bu sarsıntıdan korunmak için bir mahrem alan refleksi geliştirerek, kişi dışı-cemaat dışı sosyalleşme şanslarını yitirmişlerdir. Bu anlamda kamusal insan çökmektedir. Eleştirel teorinin önemli temsilcilerinden olan Habermas ise, kamusal alan sorununu, burjuva kamusunun anlam yitirmesi şeklinde ortaya koymuştur. Habermas’a göre,

burjuva kamusalılığına anlam kazandıran her ne varsa, bugün, sahip olduğu temelden yoksun kalmıştır.

Gerek Habermas, gerekse Arendt ve Sennet'in yaklaşımlarında, kamusal alan ve kamusalılığın içini dolduran değer alanı bir değişimden geçerek, bilindik tarihsel niteliklerinin dışında bir içeriğe sahip olmakta, bu dönüşüm, özel alan fikrinin değişim sürecini de göstermektedir. Tüm bu yaklaşımlar, günümüzde kamusal alanın dönüşümü ile ilgili tartışmaları tarihsel süreçlere bağlayarak kavramın tarihsel ve kültürel niteliğini ön plana çıkarır.

Bütünlüklü ifadesini 18. yüzyıl Avrupa şehirlerinde bulan “kamusalılık” zamanla ağırlığını yitirerek yerini "özel hayat"a bırakmış, kamusal hayat artık özel hayatın gerektirdiği oranda önemli olmaya başlamıştır. (Sennett, 2002)

18. yüzyılda, kamusal alan, başkalarıyla paylaşmanın yaşattığı hazzın yanında, başkalarının özel yaşamının sınırını daraltma alanıdır aynı zamanda. “Öteki”nin özel alanda ulaşılabilen yaşamına, o sırada kamusal alanda bulunmasının verdiği fırsatla toplumsal müdahalede bulunma ortamını sağlamaktadır. Bu büyük gözaltından kurtulma çabalarından dolayıdır ki, yeni doğan metropol ortamı dünyayı ve insanı dönüştüren ortam olmuştur denilebilir. İnsana, özel alanında kendisi olarak yaşamak, orada, kamusal alanı paylaştıklarının müdahalesine olabildiğince az uğramak şansını vermektedir. Giderek, bu çerçevede kamusal alanın kendisi de yeni bir özgürlük bölgesi olarak anlam ve tanım kazanır. 18. yüzyılda ise kamusalılığa katılmak, özgürleştirmemekte, aksine özgürsüzleştirmekte idi. (Tanyeli, 2007)

19. yüzyılda, kamusal-özel ayrımı keskinleşmektedir. 19. yüzyılın sarsıntıları arasında, kendilerini “huzurlu” ve “samimi” ortamlar arayışı içinde bulan insanlar, bir yandan 18. yüzyılın kafelerinden, parklarından ve tiyatrolarından 20. yüzyılın oturma odalarına doğru çekilmektedir. Kamusal-özel ilişkisine konut tasarımında dönemin örnekleri üzerinden bir değerlendirme yapacak olursak, Adolf Loos’un erken 20. yüzyılda gerçekleştirdiği bazı iç mekanlarda, konutun caddeye bakan pencerelerine buzlu cam yerleştirilerek, kamusal-özel kopuşunu “modern insan sokağı gözlemez” şeklinde ifade etmesi, değişimi en uç örneğiyle ortaya koymaktadır. (Tanyeli, 2007) Adolf Loos’un, yine erken 20.yüzyıl örneklerinden Rufer Evi (1922) (Şekil 2.1), Moller Evi (1928) (Şekil 2.2), ve Müler Evi’ne (1928-30) (Şekil 2.3,

Şekil 2.4) bakıldığında bu kopuşu destekleyici nitelikte, cephelerde sağır duvarlar ve küçük pencerelerin varlığı dikkati çekmektedir.

Şekil 2.1: Loos, A., Rufer Evi, 1922,
(Dedeoğlu, 2004)

Şekil 2.2: Loos, A., Moller Evi, 1928,
(Dedeoğlu, 2004)

Şekil 2.3: Loos, A., Müler Evi Sokak Cephesi, 1928-30, (Dedeoğlu, 2004)

Şekil 2.4: Loos, A., Müler Evi Bahçe Cephesi, 1928-30,
(Dedeoğlu, 2004)

Sennett, 19. ve erken 20. yüzyılda kamusal yaşamın giderek daha çok edilgenlik, suskunluk ve izleyicilik imgeleri etrafında şekillenmesi üzerinde, sanayi kapitalizminin toplumsal yaşamı örgütleme ve denetleme gücünün etkisinin büyük olduğunu dile getirir. Yalıtılmışlık üzerine kurulu, gözlemeye, suskunluğa ve edilgenliğe dayalı bir alışveriş mekanı olarak yeniden kurgulanan kamusal alanın karşısında, özel alan, karşılıklı etkileşimin hüküm sürdüğü ancak gizli kalması gereken bir dünyadır. (Sennett, 2002)

20. yüzyılda ise, kamusal alanları yalıtmaq yerine, onlara katılmayı özendirme yolu seçilmiştir. Yine bu değişimin konut tasarımıındaki yansımalarına bakacak olursak,

en iyi örneklerden biri, Mies van der Rohe'nin 1951 yılında tamamlanan Farnsworth Evi'dir.(Şekil 2.5, Şekil 2.6) Saydam dış cephesiyle Rohe, konutun kendi içindeki tuvalet ve mekanik odalar gibi özel alanlarını çekirdekte toplayıp, diğer yaşam alanlarını kamuya görünür hale getirmiş, bir anlamda özel alanı, kamusala açarak, dahil etmiştir.

Şekil 2.5: Mies van der Rohe, L., Farnsworth Evi, 1951 **Şekil 2.6:** Mies van der Rohe, L., Farnsworth Evi, 1951

Bunun yanında ikinci bir örnek de, yine 1949'da Philip Johnson tarafından tasarlanan Cam Ev'dir.(Şekil 2.7) Bu örnekte de, dış cephe bütünüyle camdan oluşmakta, konutun duş ve tuvaletini oluşturan bölüm dışında diğer tüm bölümler saydam cephe sayesinde dışarıya açılmaktadır. Cam Ev, kamusal-özel ayrımını ortadan kaldırmayı amaçlayan bakış açısı için en belirgin örnektir. Konutun özel alanı içerisindeki mahrem alanlar tümüyle kamusal alana açılarak içerisi ve dışarı arasındaki sınırlar ortadan kaldırılmış, özel alanda yaşananlar, kamu tarafından izlenebilir hale gelmiştir.

Şekil 2.7: Johnson, P., Cam Ev, 1949

20. yüzyıl sonlarında, kamusal alanın yalıtılmışlık yerini, geçmişe duyulan özleme bırakmıştır. Oysa dünya, yeni açılımlar üretmekte, sadece internet bile, geçmişte düşünülmesi olanaksız yeni bir kamusal alan tanımlamaktadır. Tanyeli'nin

anlatımıyla, “insanların Londra’da Vauxhall Gardens’da ya da Kağıthane’de göz teması ve flörtle toplumsallaştığı bir kamusal alanın yerine, en özel ve mahremden en küresel içerikli olana dek, her şey üzerinde çoklu diyaloglar kurabildiği yeni bir kamusal alan doğmuştur”. Üstelik bu yeni alan, artık eski özel-kamusal ayrımını da geçersiz kılmakta, özel alanının içinde konumlanan insana, aynı anda kamusal alana çıkma fırsatı veren, Tanyeli’nin “kamuzellik” diye tanımladığı bir örtüşük kamusalılık-özellik evreni belirlemektedir. (Tanyeli, 2007)

Kamusal alan biçim değiştirmektedir. Özel ile kamusalın birbiri içerisine geçtiği, bütünleştiği, sınırların belirsizleştiği yeni bir ortamdır ortaya çıkan. Günümüz metropol ortamında tedirginlik yaratan ise belki de bu bilinmeyenle, “yeni”yle karşılaşmaktır. Olması gerekense; bu “yeni” görüngüyü anlamak, çağın getirdiklerini ve gündelik hayatımızı bu şekilde şekillendirdiğini kabul etmek gerekliliği iken, mimarlıkta çözüm; geçmişe özlemi tetikleyerek sunulan, kamusal alanın sahte samimiyet ve sıcaklık görüntüleriyle donatılması biçiminde yansımaktadır. Tanyeli’ye göre ise, mimarların Adolf Loos’un bir zamanlar yaptığını kendi deyimiyle “kamuzellik” gerçeği bağlamında yapması gerekmektedir. En azından, dünyayı tersine döndürmek yerine, kamusal-özel sınırının belirsizleştiğini görüp onun mimari uzanımlarını düşünmek zorunluluğunu vurgular. (Tanyeli, 2007)

a. Kamusal Alanı Tanımlamak

Sennett ve Arendt’in kamusal alanı tanımlarken üzerinde durdukları ortak nokta, kamusal alanın, farklılıkların paylaşıldığı ve birbirini anlamlandırarak dönüştürdüğü ortak bir dünya olması ve bu ortak dünyada kurulan tüm toplumsal ilişkilerin “herkes” tarafından paylaşılması niteliğidir. Habermas da kamusal alanı, “kamuoyunun oluşturduğu ortak bir alan” olarak betimler, ancak, kamusal alanı sadece, kentli anlamında burjuvanın oluşturduğu bir alan olarak görmekte ve diğer sosyal yapıları kamusal alana dahil etmemesinden dolayı eleştirilmektedir. Kamusal alan sorununu burjuva kamusunun anlam yitirmesi şeklinde ortaya koyarken, kendi başına bir alan olarak kamudan söz edilemeyeceğinden, buradaki temsili kamunun bir toplumsal alan değil, bir statü belirtisi olduğundan söz eder. Habermas’a göre 19. ve 20. yüzyılda kamusal alanın yapısal dönüşüme uğraması, devletle toplumun birbirlerine karşılıklı nüfuz etmelerinin sonucudur. Artık neyin kamusal, neyin özel

alana ait olduğunu saptamak güçleşmiş, sonuç olarak da burjuva kamusalılığına anlam kazandıran her şey, bugün sahip olduğu temelden yoksun kalmıştır. Sennet ve Arendt ise, kamusal alanın dönüşümünden birbirine benzer yaklaşımlarla bahsederler. Kamusal alanda, insanların ancak bilinmeyenle karşı karşıya kalarak olgunlaşabileceklerini, kamusal alandaki dönüşümle birlikte, farklılıkların paylaşılamamasının, yaşamın kurulu düzenini sorgulama yetisinin kaybını getireceğinden bahsederler.

“Kamusal alan”ı tanımlamadan önce, “kamu” teriminin anlamına değinmek yerinde olacaktır. H. Arendt, “İnsanlık Durumu” (2006) adlı kitabında “kamu” teriminin, birbiriyle ilişkili ama tümüyle özdeş olmayan iki görüngüyü işaret ettiğini anlatır.

Birincisinde; terim, kamu alanında görünen her şey/herkes tarafından görülebilir ve duyulabilir. Gördüklerimizi gören, duyduklarımızı duyan birilerinin varlığı, kendimiz ile dünyanın gerçekliği hakkında emin olmamızı sağlamaktadır.

İkincisinde ise, “kamu” terimi, içinde, bize ait olandan ayrı, hepimiz için ortak olan bir dünyayı ifade eder. Bu dünya, insan eseri bir dünyadır; insan elinden çıkma şeylerle, insani yapıntıyla ilgilidir. Arendt, bu “şey”lerden oluşma dünyada birlikte yaşamayı; “çevresinde oturmakta olanlar tarafından ortak sahiplenilmekte olan bir masa” gibi tarifler. Burada, masa, çevresinde oturan insanları hem birbiriyle ilişkilendiren, hem de onları birbirinden ayırandır. Bu dünya da, insanları hem birbirine bağlar hem de ayırır.

Ayrılıklarımızla birlikte bir araya gelmemizi sağlayan bu ortak dünya ise “kamusal alan”dır. “Kitle toplumunu katlanılması son derece güç bir şey yapan, içerdiği insan miktarı değil, aralarını kuran dünyanın, onları bir araya getirme, ayırma ve bağlantılandırma gücünü yitirmiş olmasıdır”. (Arendt, 2006) Arendt, bu durumu, yine “masa” örneğiyle açıklar; ruh çağırma seansında bir masanın etrafına toplanmış insanların arasından masayı kaldırdığınızda, karşılıklı oturmakta olan iki kişi artık ayrı değildir, aralarında elle tutulur hiçbir şey bulunmayan tamamıyla ilişkisiz iki kişi durumuna düşerler. Masa onları ayıran ve onları ayırırken de birbirleriyle ilişkilendirendir.

Habermas, kamusalığın tarifinin bağlamsal olarak ne denli değişiklikler taşıyabileceğini tartışmakta, buna göre kamu alanı kimi kez kamu erkine sahip olanlar anlamında devleti, kimi kez de devletin/kamu erkinin dışında kalan özerk

özneleri işaret etmektedir. Bizim burada, değerlendirmemiz, ikinci anlamı üzerinden olacaktır. Habermas, bu anlamda kamusal alanı, "bireylerin, kendilerini ilgilendiren ortak bir mesele etrafında akıl yürüttükleri, rasyonel bir tartışma içine girdikleri ve bu tartışmanın sonucunda ortak kanaati, yani kamuoyunu oluşturdıkları süreç ve mekanların tanımladığı hayat alanı" olarak tanımlar. (Habermas, 2003) Bu tanımla Habermas, kamusal alanı, kamuoyunu oluşturan, her türlü çıkardan arınmış, devlet otoritesinin baskısı ve buyruklarından, sermaye egemenliğinden bağımsız bir alan olarak betimler.

Sennett ise; kamusal alanı, insanların belirli mekanlarda yoğun toplumsal ilişkiler kurma olanaklarına sahip olmaları olarak açıklar. Bu toplumsal ilişkiler, başkalarıyla karşılaşarak ve samimi deneyimlerle, bireysel kişiliğimizi geliştirebilmemize olanak tanır. Ancak, günümüzde, kamusal alan içinde insanların bir araya gelip örgütlenişi, Sennett'in "mahremiyet ideolojisi" altında açıkladığı, toplumdaki bütün kötülüklerin kaynağını kişi dışılıktan ve yabancılaşmadan aldığı görüşü, toplumsal yaşamın kendilerini rahatsız eden koşullarının, ortak kimliği korumak adına değiştirilmekten kaçınılmasıyla, artık, cemaatlerin varlığının ve bu varlığın korunmasının kendi içinde bir amaca dönüştüğüdür. Bu da, Sennett'in deyişiyle; aynı olmak zorunda olmaksızın, insanların birlikte hareket edebilecekleri bir alan olan kamusal alanın çöküşü anlamına gelmektedir. (Sennett, 2002)

Tüm bu bakış açılarının ışığında; kamusal alanın, bu dünyada farklı konumlar işgal etmekte olan herkesin bir araya toplandığı bir yer olma özelliği gösterdiğini söyleyebiliriz. Bu ortak dünyada, başkalarınca görülenler ve duyulanlar, anlamlarını, herkesin farklı bir konumdan görüyor ve duyuyor olmasından alır. Kamusal alanda var olmanın anlamı da budur.

Kamusal alanın farklılıkların paylaşarak anlamlandığı bir ortam olma özelliği geçmiş çağlardan beri süregelmektedir;

"Antikitede bir avuç "eşit"e dahil olmak, kişinin akranları arasında yaşama olanağına sahip olması anlamına gelmekteydi; ama kamu alanına, yani polise, herkesin sürekli olarak başkalarından farkını sergilemek, eşsiz işler ve ya başarılarla herkesten daha iyi olduğunu göstermek durumunda kaldığı amansız bir çekişme ruhu hakimdi. Başka bir deyişle kamu alanı bireyselliğe ayrılmıştı; insanlar sadece burada gerçekte kim olduklarını ve yerlerini doldurmanın mümkünsüzlüğünü kanıtlayabilirlerdi" (Arendt, 2006).

Burada, kim olduklarını kanıtlayabilmeleri, yukarıda bahsettiğimiz gibi, herkesin farklı bir konumdan görüyor ve duyuyor olmasıyla mümkündür. Yine, Arendt'in deyimiyle; ortak dünyada gerçekliği temin eden, farklı konumlarda olan ve dolayısıyla farklı perspektiflere sahip insanların hepsinin aynı nesneyle ilgilenmekte olmasıdır. (Arendt, 2006) Görüş farklılıkları gerçeğin gizlenemeyeceğinin teminidir. Bu ortak alana bireylerin ilgisinin yok olması durumunda ise, kamusal alandan söz etmek de mümkün olmayacaktır.

Günümüz metropollerinde, tehlikenin artması, metropole karşı duyulan korku, kitle iletişim araçlarının özel alana girmesi, kendini güvene almak isteyen insanların metropolden koparak kendi iç mekanlarına, iç bölgelerine çekilmelerine neden olmaktadır. Bu gerçekleşirken de toplumsal ayrımlaşmalar ortaya çıkmakta, artık farklılıkların paylaşılamadığı, aksine sadece benzer olanla kurulan ilişkinin var olduğu bir dünyadan bahsedilebilmektedir. Böyle bir dünyada ise, kamusal alanın yok oluşu kaçınılmazdır.

Kamusal alanın yok oluşunu hazırlayan temel faktör olarak kapitalizmin yarattığı sarsıntıyı gösteren Sennett, insanların bu sarsıntıdan korunmak için bir mahrem alan refleksi geliştirerek, kişi dışı/cemaat dışı sosyalleşme şanslarını yitirdiklerini söyler. (Sennett, 2002)

Arendt ise, II. İmparatorluk dönemi Fransızlarının, kamu alanlarının çöküşüyle birlikte, mobilyaları, kedi, köpek ve saksıları ile birlikte kendi dört duvarları arasında “küçük şeyler” den mutlu olma sanatının ustaları kesildiklerini anlatır. (Tanyeli, 2007) Başka bir deyişle, kamusalın tehlikeli hale gelmesiyle konut iç mekanına sığınır, yaşamı sadece burada üretmeye başlarlar. Bu durumun sonucu ise, özel alanın genişleyerek kamusalın yerini almaya başlamasıdır. Özelin bu genişlemesi, Arendt'e göre, onu bir kamu haline getirmez, bir kamu alanı oluşturmaz, olsa olsa kamu alanının neredeyse tümüyle söndüğü anlamına gelir.

Uğur Tanyeli bu konuya değinirken, Türkiye'de 1980 sonrası durumdan bahseder; Türkiye'de insanlar sadece iç mekana sığınmamışlar, ama bu kez de kamusal alanın sadece bir parçasının etrafını çevirerek, o tehlikesiz bölgenin içinde kendilerini dışa vurmaya, ifade etmeye başlamışlardır. (Tanyeli, 2006)

Günümüz metropolünde artık insanlar tamamıyla özel hale gelmişler, başkalarını görmek ve duymak, onlar tarafından görülüp duyulmak olanağını yitirmişler, kendi tekil deneyimlerinin öznelliğine hapsolmuşlardır.

“Sadece tek bir yanıyla görülmeye başlandığında ve kendisini sadece bir tek perspektiften sunmasına izin verildiğinde, ortak dünyanın sonu gelmiş demektir”.(Arendt, 2006)

b. Günümüz Metropolünde Özel Alan-Kamusal Alan İlişkisi

Kent merkezleri, farklı toplumsal grupların, farklı düşünce biçimlerinin, farklı kültürlerin bir araya geldiği ve karşılıklı iletişim kurduğu, bu farklılıkların çatıştığı ve birbirlerini dönüştürerek var olduğu toplanma alanları olma niteliği ile bir kamusal alanı tarifler. Kentte yaşayan herkes tarafından erişilebilen, herkese açık, farklılıkların, farklı bakış açılarının birlikte var olduğu bir paylaşım ve eylem alanıdır tariflenen. (Lefebvre, 1998)

Günümüzde ise, Sennett’in de belirttiği gibi, farklı toplumsal kesimlerden insanların bir araya gelip tanıştıkları, birbirlerini yakından görüp gözlemleyebildikleri bu kamusal alan dokusu çözülmüş ve yerini katı duvarlarla ayrılan yaşam alanlarına bırakmış, kent merkezleri, artık, birbirine yabancılaşmış, yalnızlaşan kalabalıkların geçip gittiği bir mekan halini almıştır. Bunun yanında, benzer bir görüş de Arendt’e aittir. Arendt, kamusal alanın özel alan tarafından işgal edilerek ortadan kalkmakta olduğunu söyler; ötekilerle kurulan nesnel ilişkilerden yoksunluk, modern koşullarda kitlesel yalnızlık görüngüsüne dönüşmektedir. Bu görüşlere ek olarak Louis Wirth de, kentlerde birbirine çok yakın yaşayan insanların artık günümüzde, birbirlerine yabancılaştığından bahseder. Gerek Wirth, gerekse Sennett, bu yabancılaşmanın, beraberinde kentlerdeki yaşam tarzında ve dolayısıyla mekan biçimlenişlerindeki değişiklikleri beraberinde getirdiğini belirtir.

Wirth, günümüz kentlerinin genel özelliklerinin; büyüklük, yoğunluk ve nüfusun heterojenliği olduğunu belirtir. Kentlerde, insanlar birbirine çok yakın yaşar, fakat genelde birbirini kişisel olarak tanımaz, birbirlerine yabancıdırlar. Bu durum modernleşmenin getirdiği sonuçlardan biri olarak, kent sakinlerinin karakteristiği olan belirgin bir yaşam tarzını gerektirir. Kentlerde, diğer insanlarla kurulan ilişkiler geçicidir ve bu ilişkiler, kişiler arasında amaçlara yönelik bir araç olarak görülür. Wirth, modern dönem kentinde, eski yapılanmalarda gördüğümüz, bireyin “içinden

geldiği gibi kendini ifade etme olanağından, ahlaktan ve birleşik bir toplumda yaşamaktan kaynaklanan katılım duygusundan” koptuğunu söyler. Ekolojik görüşü izleyerek, Wirth, büyük ve yoğun nüfusların, kaçınılmaz bir biçimde alanların bölünmesine ve özelleştirilmesine sebep olduğunu, işlevlerin ayrılmasının daha fazla bireyin oldukça küçük bir alanda birlikte yaşamasına olanak tanıdığını ileri sürer. “Birleşik toplumun” kentte ortadan kalkması, kişisel olmayan, tanımlanmış davranış kuralları tarafından denetlenen düzenli rutinlerin hakimiyetini beraberinde getirir. (Giddens, 2005)

Arendt’e göre ise, konformist davranışın egemen olduğu kitle toplumlarında, kamusal alan özel alan tarafından işgal edilerek ortadan kalkmakta, bireyler kendi öznellikleri dışında farklılıkları görmez ve duymaz olmaktadır. Ötekilerle kurulan nesnel ilişkilerden yoksunluk, modern koşullarda kitlesel yalnızlık görüngüsüne dönüşür. Bu dönüşümün nedeni kitle toplumunun sadece kamu alanını değil özel alanı da tahrip etmiş olmasından, insanları yalnızca bu dünyadaki yerlerinden değil, içinde kendilerini bu dünyaya karşı bir zamanlar korunmuş hissettikleri özel evlerinden de yoksun bırakmış olmasından ileri gelir. (Arendt, 2006)

Sennett’e göre, günümüzde kamusal yaşam resmi bir yükümlülüğe dönüşmüş, kamusal alan kişiselleştirilmiştir, kendi deyiimiyle “kamusal insan çökmüştür”. Kamusal alan boşaltılıp terk edilirken, mahremiyet fikri de gelişmekte, kamusal alanın yitimi, kentlerdeki mekan düzenlemelerinde de gözlenmekte, artık kamusal alan kullanılan değil, yalnızca geçip gidilen bir yer haline almaktadır. Bu durumda, kamusal alan, hareketin bir işlevi haline gelerek, bağımsız bir deneyim olma özelliğini kaybetmektedir. (Sennett, 2002)

Sennett, kamusal alanın dönüşümünü, kişi dışılık durumundan, mahremiyet ideolojisine kayış olarak tarifler. Ona göre pasif-edilgen bir duruş olan “mahremiyet”, içe kapalı olması ve benliğin, kamusal alanda dolaysız ifadesine yönelik olması nedeniyle medeniyetsiz bir durumdur. Sennett’in “mahremiyet ideolojisi” olarak adlandırdığı durum, kişiler arası yakınlığın manevi bakımdan iyi olduğunu, başkalarıyla paylaşılan samimi deneyimlerin bireysel kişiliğimizi geliştirebildiği ve toplumdaki bütün kötülüklerin kaynağının kişi dışılıktan ve yabancılaşmadan geldiğini ifade eder. Ancak bu durumun, kamusal alan içinde insanların bir araya gelip örgütlenişindeki yansımaları, cemaatleşme yolunda ilerler.

İnsanlar, kamusal alanı ortak kimliklerinin paylaşılması olarak algılamaya başlar ve toplumsal yaşamın onları rahatsız eden koşullarını “ortak” kimliklerini korumak adına değiştirmekten kaçınırlar. Dolayısıyla, cemaatin varlığının korunması ve sürdürülmesinin amaç edinildiği bir kamusal alan görüntüsü, gerçekte, farklılıklarıyla insanların birlikte hareket edebilecekleri bir alan olma özelliğini kaybetmekte, kamusal alan çökmektedir. (Sennett, 2002)

Kentler, kendilerinin de bir parçası oldukları daha geniş toplumun özelliklerini hem ifade ederler, hem de kapsarlar. Bugün ise, kentliliğin karakteri, kapitalizmin neden olduğu sosyal dönüşümlerin doğasını yansıtan modernizm öncesi kentte olduğundan çok farklıdır. Bu yeni sosyal dönüşümü Sennett, “gemeinschaft” (topluluk) anlayışıyla açıklarken, Tönnies’de tam aksi yönde, “gemeinschaft”tan (topluluk) “gesellschaft”a (toplum) kayıştan bahseder.

Günümüz kentlerinde, toplumsal muhalefetin gittikçe cemaatler etrafında örgütlenme eğiliminde olması, Sennett’a göre, modern sanayi kapitalizmine ve her türlü ayrımcılığa karşı başlayan hareketlerin dışlayıcı bir “gemeinschaft” (topluluk) anlayışını ortaya çıkarmasının nedenidir. Farklılıkların paylaşarak dönüştürülmesinin amaç olduğu kamusal alanın yerini kendini bir gruba bağlı hisseden, katı, yıkıcı ve dışlayıcı topluluklar almaktadır. Etnik, dinsel, cinsel ve kolektif kimlik anlayışıyla ayrımcılığa dayalı ortaya çıkan cemaatler, gerçek Türkler, gerçek Müslümanlar, gerçek radikaller, gerçek feministler gibi görünümde karşımıza çıkmakta, bu da gettolaşmanın toplumun her kesiminde yaygınlaşması anlamına gelmektedir. Bu tarz cepheleşmeler ve ortak düşmanların yaratıldığı dış dünyaya karşı yerel bir savunma mantığı temelinde gettonun yüceltilmesi, Sennett’in deyimiyle, ilkel kabile düzenine geri dönüşü çağrıştırmaktadır. İnsanların, bireysel olarak ya da gruplar halinde bir içe kapanışı yaşadığı bu dönemde, aile ve yakın arkadaşlarla sınırlı bir özel alan ya da farklılıkların dışlandığı yıkıcı cemaatler dışında bir araya gelmemeleri, bilinmeyenle karşılaşarak edinebilecekleri deneyimlerden ve beraberinde yaşamın kurulu düzenini sorgulama yetisinden yoksunluğa işaret eder. (Sennett, 2002)

Sennett’in “gemeinschaft” (topluluk) anlayışına zıt bir görüş olarak Tönnies, kentlerdeki sosyal dönüşümü, toplumun “gemeinschaft”tan (topluluk) “gesellschaft”a (toplum) kayışından söz ederek açıklar. “Gemeinschaft”, içinden geldiğince kendini

ifade etmenin hüküm sürdüğü, Wirth'ın “küçük topluluk” ya da “birleşik toplum” dediği, birbirlerine çeşitli değer ve duygularla bağlanan topluluktur. Kişisel olmayan, geçici ve araçsal sosyal ilişkileri içeren “gesellschaft” ise, modern ve büyük ölçekli toplumların gelişimiyle giderek “gemeinschaft”ın yerini alır. (Giddens, 2005)

Bu iki görüşten yola çıkarak, günümüz kenti için durumu özetleyecek olursak; karşılıklı değerlerin paylaşımına dayalı ilişkilerin yerini çıkara dayalı ilişkiler bütününe almakta olması, günümüz metropollerinin karakteristiğini yansıtmaktadır. Bu durum, beraberinde yabancılaşmayla birlikte, toplumsal ayrımlaşmaları da getirmekte, bu bağlamda, toplumlar, heterojenliğini kaybetmekte, ekonomik gelir düzeyleri ya da kültürel kimlikler temelinde ayrışarak homojen kitlelere dönüşmektedir. Ancak, bütüne baktığımızda görünen, kendi içerisinde homojenleşen bu kitlelerin meydana getirdiği heterojen bir yapıdır, çünkü ortaya çıkan her homojen kitle bir diğerinden farklı yapılaşma sergiler.

Bu anlamda, toplumun homojen kitlelere dönüşmesinin, kamusal alanın temel özelliklerinden biri olan “farklılıkların” ortadan kalkması anlamına geldiğini söyleyebiliriz. Farklı bakış açıları yerine tek bir bakış açısının hakim olduğu, bir araya gelemeyen topluluklar için ortak bir dünyadan bahsedilemez artık, özel alanlardır burada söz konusu olan. Bireyler, tümüyle özel hale gelir, farklılıklarını sergilemek olanağını yitirir, kendi özel alanlarına hapsolurlar. Birbirinden ayrışan topluluklar, “öteki”lerin dahil olmasına izin verilmeyen özel alanlar oluşturmakta, nihayetinde, “herkes”e açık olan, “herkes” tarafından ortak olarak paylaşılan/ paylaşılmaması gereken kamusal alan, giderek parçalanmakta ve ortadan kalkmaktadır.

Tüm bu görüşlerin yanında, Arendt toplumsal ve özel olan arasındaki ilişkiyi irdelemek için Locke'u referans olarak gösterir; “mülkiyet olmaksızın, ortak/müşterek olan da yararsızdır”. Arendt, bütünüyle kamu alanında, başkalarının gözü önünde geçirilen bir yaşamın bir yerden sonra sığlaşmasının çok muhtemel olduğunu, gerçek derinliğin yitirilmemesi adına, kamusal alanın aydınlığından kaçmanın ve karanlıkta kalmanın en emin yolunun saklanabilecek özel bir yere sahip olmak, yani “özel mülkiyet” olduğunu söyler. Ancak, burada ifade edilen tümüyle özel bir yaşam sürdürmek değil, kamusal alanın varlığını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi adına, zaman zaman bireyin kendi içsel dünyasına kaçışını gerçekleştirebileceği “özel”dir. Bunu da şu şekilde ifade eder; “Tümüyle özel bir

yaşam sürdürmek, hakiki bir insani yaşam için özel olan şeylerden yoksun kalmak demektir her şeyden önce. Başkaları tarafından görülmenin ve duyulmanın sağladığı gerçeklikten, başkalarıyla ortak bir şeyler dünyası aracılığıyla birleşmenin ve ayrılmanın sağladığı “nesnel” bir ilişkiden, yaşamın kendinden daha kalıcı bir şeyler başarma olanağından yoksun kalmak demektir.” (Arendt, 2006) Sonuçta “özel alan”ın var olmadığı bir “kamusallık” düşünülemez. Ancak, kamusalın varlığını sürdürebilmesi adına, toplumun tümüyle özel alanlarına hapsolmasının da önüne geçmek gerekmektedir.

Günümüzde kitle iletişim araçlarıyla bir kitle kültürü yaratılmakta ve yaygınlaştırılmaktadır. Kitle iletişim araçlarının özel alana girmesiyle birlikte kamusal alan artık her yerdedir. Kişiler, özel alanları içerisindeyken, kitle iletişim araçları vasıtasıyla kamusallaşabilmekte, dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar istedikleri her konu hakkında bilgi sahibi olabilmekte, iletişim kurabilmektedirler. Böyle bir durumda artık, kent mekanında yaşamaya ihtiyaç duyulmamakta, kişiler kamusal alana çıkmalarını gerektirecek her türlü ihtiyaçlarını özel alanlarında gerçekleştirebilmektedirler. Ancak, bu durumda kentin sınırları, dolayısıyla da kamusal alan ile özel alan arasındaki sınır belirsizleşmekte, hatta yok olmaktadır. Özel alan, kamusal alanla yer değiştirmekte ve sonucunda bir eylem alanı olarak kamusal alan ortadan kalkmaktadır. Mekan ve teknolojinin bir araya gelişiyle biçimlenen bu yeni toplumsal oluşum, kentsel mekanın biçimlenişinde de etkin rol oynamaktadır.

Dönüşen yeni kentsel yapılaşmalarda, ortak paylaşımların yaşandığı kamusal alanların nitelik yitirerek ortadan kalkması, toplumsal, dolayısıyla da mekansal ayrımlaşmaları beraberinde getirecek, toplum yaşamında yoksunluğa ve bireylerin özel alanları içerisinde yalnızlaşmasına neden olacaktır. Artık, kent, tüm kentlilerce paylaşılan bir kamusal alan olmaktan çıkarak, ekonomik ve kültürel anlamda ayrımlaşmış/sınıflaşmış toplumsal grupların, bir araya gelemedikleri, mekansal olarak da ayrılmış kentsel yerleşim alanlarından ibaret bir bütün olarak çıkacaktır karşımıza.

c. “Yapılı Çevreler” ve Oluşturdukları Kamusal Alan Simülasyonları

Kapitalizmin ve gelişen teknolojinin sonucu olarak değişen gündelik hayat pratikleri, kentin yaşamsal alanlarının da dönüşerek yeniden yapılaşmasına yol açmaktadır. Kamusal alanın yok oluşu ile birlikte metropolün bireylerinin kendi özel dünyalarında yoksunlaşmaları ve yabancılaşan topluluklar haline gelmelerinin ardından, toplumda geçmişe duyulan özlem tetiklenmekte, toplumsal yapılanma süreçlerinde nostaljik arayışlara gidilmesinin yolu açılmaktadır. Kamusal alanın eksikliğinden kaynaklı yoksunlaşmaya karşı, metropolde yeni arayışlar içerisine gidilmekte, ancak, kapitalist ilişkiler bağlamında değişen gündelik hayat pratiklerinin getirisi olarak yok olan kamusal alan, artık yapılı çevreler aracılığıyla “üretilmeye” çalışılmaktadır. Oysa, bu yeni yapılı çevreler, gerçekte bir kamusal alan oluşturmaz, ancak, kamusal alanın, farklılıkların ortak paylaşım dünyası olma özelliğini gerçekleştirilemeyen bir simülasyonu şeklinde karşımıza çıkan alanlar olmaktadır.

Günümüz yapılı çevrelerini ve deyim yerindeyse “kamusal alan”ın simüle edilmesini açıklamadan önce, Jean Baudrillard’ın “Simülakrlar ve Simülasyon” (2005) adlı kitabı üzerinden “simülasyon” kavramını tanımlamak yerinde olacaktır. Öncelikle, kitapta yer alan, “simülasyon”la ilgili kavramların sözlük anlamlarına değinmek gerekirse;

- Simülakr: Bir gerçeklik olarak algılanmak isteyen görünüm,
- Simüle Etmek: Gerçek olmayan bir şeyi gerçekmiş gibi sunmak, göstermeye çalışmak,
- Simülasyon: Bir araç, bir makine, bir sistem, bir olguya özgü işleyiş biçiminin incelenme, gösterme ya da açıklanma amacıyla bir maket ya da bir bilgisayar programı aracılığıyla yapay bir şekilde yeniden üretilmesi, olarak tanımlanmıştır. (Baudrillard, 2005)

Baudrillard, Ekleziyast’ın şu sözlerine de yer verir; “Hakikati gizleyen şey simulakr değildir. Çünkü hakikat, hakikat olmadığını söylemektedir. Simülakr, hakikatin kendisidir.” (Baudrillard, 2005)

Bir köken ya da bir gerçeklikten yoksun bir gerçeğin, modeller aracılığıyla türetilmesine “hipergerçek”, yani, “simülasyon” denilmektedir. Ancak, simülasyon kavramını gerçeği gizlemek olarak tanımlamamak gerekir. “Gizlemek” (dissimuler),

sahip olunan şeye sahip değilmiş gibi yapmak, “simüle etmek” ise sahip olunmayan şeye sahipmiş gibi yapmaktır. Birincisi şu anda burada bulunmayan bir “varlığa” diğeri ise şu anda burada bulunmamaya, “yokluğa” gönderme yapmaktadır. Aynı şekilde, simüle etmek, “-mış gibi” yapmak olarak da anlaşılmamalıdır. Baudrillard, Littré’nin verdiği örnekle açıklar bunu; hastaymış gibi yapan kişi, yatağa uzanıp bizi hasta olduğuna inandırmaya çalışır. Bir hastalığı simüle eden kişi ise, kendinde bu hastalığa ait semptomlar görülen kişidir. Öyleyse “mış gibi” yapmak ya da “gizlemek” gerçeklik ilkesine zarar vermez, yani bunlarla gerçeklik arasında her zaman açık seçik, gizlenmeye çalışılan bir fark vardır. Oysa simülasyon, bu “gerçekle-sahte” ve “gerçekle-düşsel” arasındaki farkı yok etmeye çalışmaktadır. Burada simüle eden kişi gerçekten hasta mıdır, değil midir sorusu sorulmalıdır, çünkü bu insan gerçek semptomlar üretmektedir. Simüle eden kişiye, ne hastasın ne de değilsin denilebilmektedir. (Baudrillard, 2005)

Buradan yola çıkarak kente geri dönersek, yok olan kamusal alanların yerinin, kentsel alanda inşa edilen, insan elinden çıkma yapılı çevrelerle doldurulmaya çalışılması, gerçekte, kentin kamusal alanını simüle etmektir. Bu alanlar, kentin doğal oluşumları değil, bir yoksunluğun, hissedilen eksikliğin karşısında üretilmiş simülakrlarıdır ancak. Nasıl ki, yukarıda bahsedilen örnekte, hastalığı simüle eden kişi için gerçekten hasta mı değil mi sorusu akla geliyorsa, aynı şekilde, kentin yeni “yapılı çevreleri” için de bunu sormak kaçınılmazdır. Çünkü metropolün bu yeni alanları, insanların toplanma, iletişim içinde olma gibi toplumsal ihtiyaçlarına cevap vererek kamusal alan özelliklerini göstermektedirler. Ancak, bu alanları gerçeğinden ayıran şey, günümüz metropol ortamının sahip olduğu toplumsal ve mekansal ayrımlaşmaların sonucunda, bu “ortak” alanların gerçekte herkese açık, farklılıkların paylaşıldığı bir yer olma özelliği göstermediği, belli topluluklar tarafından erişilebilen ve kurulan ilişkilerin sadece çıkara dayalı araçsal ilişkiler olduğu, gerçek anlamda paylaşımın olmadığı, “benzerliklerin” ortaklığıdır. Oysaki kamusal alan, herkese açık, bu yönüyle anonim, herkes tarafından erişilebilir ve farklılıkların paylaşarak anlamlandırıldığı alanlardır.

Bugün, tüketim kültürünün belirlediği arz-talep kuralları içerisinde biçimlenen mekân üretme pratikleri, kamusal alanı tümüyle dışlamakta, kentleri içe kapalı, denetimli özel alanlara ayırmaktadır. Kamusal alana duyulan eksikliği ve özlemi de

bu özel alanlar içerisinde simüle ederek gidermeye çalışmaktadır. Ancak, bu yeni “yapılmış” alanların bu özlemi ne kadar giderdiği de tartışmalıdır. Baudrillard, nostalji denilen şeyin, gerçek, gerçekliğini yitirdiği gün asıl anlamına kavuştuğunu söyler. (Baudrillard, 2005) Günümüzde, eğer ki nostaljiye duyulan özlemden bahsedilmeye başlanmışsa, bu, gerçek olanın gerçekliğini yitirdiğinin göstergesidir. Yeniden yapılaşan kentsel mekanlarsa, kurgulanmış birer sahne, bireyler de oyunculardır bu sahnenin adeta.

“Simülakr”ı daha net algılayabilmek için, Disneyland, bütün simülakr düzeninin iç içe geçmiş olduğu bir modeldir. Çelişkileri ve güzellikleriyle Amerika’nın minyatürleşmiş toplumsal bir mikrokozmosuna benzer ve bireylerin buraya gösterdiği ilgi de, gerçekte, bu benzerlik ve bundan alınan kolektif keyiftir. Burada Amerika’nın sahip olduğu tüm değerler minyatürleştirilmekte ve çizgi filmler aracılığıyla çoğaltılmaktadır, tıpkı içi doldurularak süs eşyasına dönüştürülen ölü vahşi hayvanlar gibi. Disneyland, “gerçek” Amerika’nın bir Disneyland’a benzediğini gizlemeye yaramaktadır. Bu durum, sıradan gündelik yaşantısının bir hapisaneyi andırdığını gizlemeye çalışan toplumsal bir yapının hapishaneler inşa etmesine benzemektedir. Disneyland, çöpleri işleyerek yararlı hale getiren fabrikalar gibi, düşsele o eski görünümünü iade etmeye çalışan bir mekandan başka bir şey değildir gerçekte. (Baudrillard, 2005)

“Sıradan gündelik yaşantısının bir hapisaneyi andırdığını gizlemeye çalışan toplumsal bir yapının hapishaneler inşa etmesi”, günümüz metropolünün kentsel yapılaşmasını özetlemektedir aslında. Öyle ki, “öteki” ile karşılaştığı, varlığını zenginleştirdiği kamusal alanlardan kopmuş, ötekilerle bir arada olmanın getirdiği kişisel özgürlüklerinden yoksun, öznellikleri içerisinde hapsolmuş bireylerin oluşturduğu topluluklar, içe kapalı, denetimli özel alanlarda, kendilerine sunulan kamusal alan görünümüleriyle “arzularının gerçekleştiği”, kentin kamusal alanının hemen tümüyle dışlandığı alanlarda, deyim yerindeyse kendi özel hapishanelerinde yaşamaktadır artık.

Metropolde, yaşamla ilgili hemen her alanda, her şeye eski işlevi yeniden kazandırılmaya çalışılmakta, bunu gerçekleştirirken de “yok olanı” simüle etme yoluyla, yeni yapılı çevreler inşa etme yoluna gidilmektedir. Oysa görülmesi gereken, eskiye dönüş mantığı yerine, metropolün gerçeklerini kabullenerek, yeni

yaşam stratejilerine karşı yeni kentsel oluşum stratejileri geliştirmek gerekliliğidir belki de.

d. Metropol Üzerinden Bir Değerlendirme

Kentin kamusal yaşamında, kent merkezlerinin içerdiği kamusal mekanların önemi büyüktür. Bu mekanlar; sokaklar, meydanlar, konser salonları, sinemalar, kafeler gibi, herkes tarafından erişilebilen, bireylerin toplandığı gündelik yaşamlarında kamusal alanda var olmalarına imkan tanıyan fiziksel mekanlardır.

Günümüzde ise, kapitalist ekonominin şekillendirdiği kent merkezlerinin yerini, çok amaçlı alış veriş merkezleri almaktadır. Ticaretin karlılık mantığına göre tasarlanan bu merkezler tümüyle içe kapalı, kent yaşamını dışlayan ve bu anlamda kentsel mekan oluşturmaları olanaklı olmayan, devasa otopark alanları ile çevrili, tüm bu işlevleri içerisinde barındıran tek bir yapıdır. Her ne kadar bu mekanlarda kamusal yaşamın geçtiği iddia edilse de, ancak ticaret, eğlence ve boş zaman geçirme aktivitelerinden ibaret, kısıtlanmış bir kamusal yaşam simülasyonundan söz edilebilir ancak.

Bunun yanında, çağdaş kapitalist metropolde gelişmekte olan kentlerin merkez odaklarını iş ve finans merkezleri oluşturmaktadır. Ancak, çoğunlukla tek işleve dayanan bu merkezler, herkes tarafından erişilebilir değildir. Toplumsal yaşamı gerçekleştirecek kamusal mekan içermezler. Toplanma alanı oluşturabilecek açık mekanlarsa, güvenlik kaygıları ile ya tasarlanmamış ya da dışarıya kapatılmış güvenli alanlar olarak “yapılmakta”, ancak, bu açık alan düzenlemeleri, ofis blokları arasında özel mülkiyet üzerinde yer alan mekanlar olmalarından dolayı da kamusal kullanıma açık olmayan alanlardır.

Kentsel yerleşim alanları ise, ulaşım ve iletişimdeki gelişmelerle birlikte kent sınırları dışına yayılmaktadır. İş ve finans merkezlerinin yeniden yapılanması, yeni ulaşım düğümleri üzerinde çok amaçlı alışveriş merkezlerinin yer almasıyla birlikte kent dışı konut alanları oluşmakta ve kent merkezleriyle ilişiksizleşmektedir. Ulaşımın gelişmesi ile birlikte, üst gelir grupları “yaşam kalitesi” adı altında, kentin tüm olanaklarının sunulduğu ama kent dışında olan ve “öteki”yle karşılaşmadan, kendi gibi olanlarla yaşayabilecekleri, dışarıya kapalı güvenli konut sitelerine yerleşmektedirler. Burada da yaşatılan, gerçekte bir kamusal alan simülasyonudur.

Alt gelir grupları ise, yine kentin dışında, neredeyse kent büyüklüğüne ulaşan gecekondu alanlarında yerleşmelerini sürdürmektedirler. Kent dışına yayılan yerleşim alanlarıyla birlikte, kent içi yerleşmeler de varlıklarını sürdürmekte, ancak, buralarda da, gözle görülmeyen sınırların çizdiği ayrımlaşmalar yapılanmakta, her bölge kendi içerisinde homojenleşmektedir.

Günümüz metropolünde, tüketim ortamının arz-talep kuralları içerisinde biçimlenen kentsel dönüşüm pratikleri kamusal alanı tümüyle dışlamakta, kentleri içe kapalı, denetimli özel alanlara ayırmaktadır. Dolayısıyla bu durum beraberinde mekansal ve toplumsal ayrılaşmayı getirmekte ve sonucunda kent, herkes tarafından paylaşılan bir kamusal alan olma özelliğini kaybetmektedir.

3. KENTSEL MEKANDA “GÖRÜNMEYEN SINIRLAR”

Kentsel mekanı düzenleyen kurallar, toplumsal farklılaşma ve ayrışma yapılarına dayanır. Bu kurallar, kültüre ve tarihe göre değişir, kamusal hayatı şekillendiren esasları gözler önüne serer ve toplumsal grupların kent mekanı içerisinde birbirleriyle nasıl bir ilişki içerisinde olduklarını gösterir. (Caldeira, 1999)

Yeniden düzenlenen kentsel mekan, suça maruz kalma korkusu temel alınarak ayrılmış yerleşim adacıklarının bir araya geldiği oluşumlardır. Caldeira, “Duvarlar inşa etmek” (1999) adlı makalesinde, bu yeni ayrışma yapısını incelerken, bugün dünyanın pek çok kentinde yaratılan kamusal mekanın, ortak ve genel kullanım gibi modern ideallerle bir bağlantısı kalmadığını işaret etmektedir. Tam tersine, bu yeni mekansal düzenlemenin dayandığı ideal, ayrı durmadır. Bu ideale göre, toplumsal gruplar, homojen adacıklarda yaşamalı, kendilerinden farklı gördükleri ve etkileşimlerinin giderek koptuğu gruplardan uzak durmalıdır. Dolayısıyla, yeni mekansal ayrışma yapısı yeni bir kamusal alan türünün temelini oluşturur.

Metropolde, mevcut merkez-çevre ilişkisi dönüşüme uğramakta, farklı toplumsal grupların, kent mekanında yeniden yan yana oldukları, ancak, duvarlar ve güvenlik teknolojileriyle birbirlerinden ayrıldıkları ve ortak alanlarda bulunmama veya etkileşime girmeme eğilimi gösterdikleri yeni bir kent oluşumu ortaya çıkmaktadır.

Bu toplumsal ayrışma, günümüzde, özellikle konut ve barınma tiplerinde ifadesini bulmaktadır.

3.1. “Sınır” Kavramı

Sınırlar; fiziksel, kültürel, sosyal kurguların şekillendirdiği çevre içerisinde varlığını sürdürmekte olan insanları ayıran veya onları bir yer içinde tutmak için çevreleyen, ilişkilerini düzenleyen öğelerdir. Günümüzde, bu öğeler, fiziksel şekillenmeler gösterebilirken, tamamen soyut, gözle görünmeyen şekillerde de ifadesini bulabilen, kurallarla belirlenen bir hal almaktadır. Marcuse, tüm duvarların bir sınır belirliyor

olsalar da, tüm sınırların, duvarlarla belirlenemeyeceğini söyleyerek bu konuya değinmiştir. (Marcuse, 1997) Sınırları görünür kılan elemanlar ise, duvarlar, bahçe çitleri, tabelalar gibi çeşitli simgeler, hatta mekanlar olarak da karşımıza çıkan göstergelerdir. Günümüz metropollerinde ise, elektronik teknolojisindeki gelişmelerle birlikte, bu fiziksel göstergeler yeni oluşumlar sergilemekte, artık geleneksel tekniklerin yanında, kameralar, gözetleme sistemleri, elektromanyetik kapılar gibi elemanlarla sağlanmaktadır.

Sınırlar, bütünün farklı iki alanını ayırmakta olan bir kavram olarak kritik bir noktada yer almakta, bu anlamda, işlevi ayırma olan sınırlar, bir tarafındakinin diğerleriyle karşılaştığı ve etkileştiği yer olma özelliği bakımından, gerçekte ayırandan çok, ilişkilerin ve farklılıkların oluşturduğu dinamik arakesitlerdir. Bu durumda, Simmel'in "sınır, sınırsızın sınırlıya değmesidir" (Hançerlioğlu, 1976) şeklindeki yorumunu da, sınırın bir "buluşma noktası" olduğu şeklinde açıklamak yanlış olmayacaktır.

Buradan yola çıkarak "sınır" kavramını irdelemeden önce, sınırın sözlük anlamına da değinmek yerinde olacaktır. Kavram, öncelikle; iki komşu devletin topraklarını veya il, ilçe, köy ya da kişilerin topraklarını birbirinden ayıran çizgi anlamına gelmektedir, ikinci bir anlamı ise; bir şeyin yayılabileceği ya da genişleyebileceği son çizgi olmasıdır.

Oysa, modern dönemde sosyal yaşamda ve kentte yaşanan dönüşümlerin sonuçlarından biri olan "sınır" kavramının, hatlarının giderek daha da keskinleşmesi, toplumsal ayrımlaşmaları şekillendiren bu kavramın, harita üzerindeki çizgilerden daha karmaşık ve önemli olduğunu göstermektedir.

Vidler'in konuya bu açıdan yaklaşımı; kent yaşamında artık çoğu sınırın görünür durumda ve rijit olmadığı şeklindeki (Vidler, 1992), benzer bir görüş olarak Simmel, sınırın, sosyolojik sonuçları olan mekansal bir gerçek olmaktan öte, kendini mekansal olarak şekillendirip dışa vuran sosyolojik bir gerçek olduğundan bahsederek bu görüşü destekleyici bir ifadeye bulunmaktadır. (Simmel, 1997) Sınırları ifade eden fiziksel öğeler, gerçekte, toplumsal ayrımlaşmalar olarak ifade edilebilecek sosyolojik gerçekleri görünür kılan göstergeler ya da araçlardır, başka bir deyişle; ayrımı sağlayan gerçekte, bu öğeler değil, "görünmeyen sınırlardır".

Simmel ve Vidler'ın yaklaşımlarının yanında, bu görüşü destekleyecek bir diğer ifade de Marcuse'a aittir; tüm sınırlar, kişiler ve aktiviteler arasındaki, toplum içi, toplumlar arası ya da kişiler ve gruplar arası bölümlenmeleri gerçekleştirirler. Bu anlamda her şeyin sınırları vardır. Marcuse'a göre, hayatın kapsadığı mekanlar sınırlanmıştır. Sınırlar olarak davranan elemanlar, yani sınır öğeleri dediğimiz duvarlar, bahçe çitleri, tabelalar aynı zamanda sınırın iki yakasındaki ayırma, korku, eşitsizlik, yabancılaşma ve uzaklaşma gibi sosyal tedirginlikleri tetiklemektedir. (Marcuse, 1997)

Günümüzde, modernleşmenin beraberinde getirdiği bu sosyal tedirginliklerle, sınır kelimesinin temsil ettikleri karmaşılaşmış, modern metropol insanının kendini güvende hissedebilmesi adına, “öteki”yle kurulan ilişkiler yeniden tanımlanmış ve güvenlik kavramı ön plana çıkarak, sınır kavramı modern döneme özgü yeni ifade şekilleri ile karşımıza çıkmaktadır.

Modern kent mekanı için, yeni kentsel düzenleme anlayışında sınır, ana etmenlerden birini oluşturmakta, farklılıklar arasındaki ilişkiler, kimi zaman görünür, kimi zaman ise görünmeyen, soyut çizgiler olan sınırlarla düzenlenmektedir. Her ne kadar farklılıkların olduğu yerde sınırların olması doğal görünse de, günümüz metropollerinde bu sınırların keskinleşmesi, sosyal tedirginliklerin artışı da beraberinde getirmektedir. Marcuse da, bu konuyla ilgili, modern kentte karşımıza çıkan, insanları ve aktiviteleri ayırmayı amaçlayan bu sınırların, artık tarafsızlıklarından söz edilemeyeceğini söyler. (Marcuse, 1997)

Buradan yola çıkarak, modern kentlerde sınırların tetiklemekte olduğu endişe ve tedirginlik duygularının temelinde, sınırlarla vurgulanan, ön plana çıkarılan farklılıkların kurduğu ilişkilerin eşitsizliklere dönüşmesinin yer almakta olduğunu söyleyebiliriz. Sınırlar bu anlamda farklılıkları belirginleştirerek keskinleştirmekte, iç ve dış arasındaki ilişkiyi koparmakta sonucunda da farklılıkların çatıştığı kritik bölgeler olma özelliği göstermekte, sosyal tedirginliklerin getirdiği toplumsal ayrımlaşmalarsa giderek daha da belirginleşmektedir. Simmel, iç ve dış arasındaki ilişkiden bahsederken, toplulukların ilişkilerinin tümünde sınır kavramının önem kazanmakta olduğunu vurgular. İki farklı oluşumun çıkarlarının aynı noktada belirmesi halinde, birlikte var olabilmelerinin tek yolunun, var oldukları alanları ayıran bir sınırla mümkün olabileceğini ve bu sınırın, farklılıklar arası çatışmaları

engelleyenden çok, bu çatışmaları başlatan unsur olma ihtimalinden bahseder. (Simmel, 1997)

Tüm bu tartışmaların sonucunda, günümüz metropollerinde, iki varlık alanını birbirinden ayıran “sınır”ın, gerçekte kalınlıkları olmayan soyut birer çizgi ve kentin sosyal dönüşümleriyle birebir ilişkili arakesitler olduğunu, farklılıklar arası çatışmaların ortaya çıktığı durumlarda ise çeşitli şekillerde ifade edilen sınır öğeleri olarak fizikselleştiklerini söylemek mümkündür.

3.2. Kentsel Mekanda Görünmeyen Sınırları Çizen Sosyal Tedirginlikler

Modern çağa özgü planlama anlayışı çerçevesinde öteki ile yaşamının yöntemi, mekanda belirsizliğin ve rastlantısallığın rutinleştirilmesi, yabancıların karşılaşmasının alışlageldik kılınmasıdır. Metropol hayatı, bilinmezliğin getirdiği korkularla birlikte, ötekilerin “tehlike” olarak algılanmasını gerektirir. Tehlikeyi yok etmek içinse, sosyal ve fiziki mekanlarda, ötekinin yol açtığı farklılıkların, belirsizlik ve karmaşanın izole edilmesi yoluna gidilir. Kent, böylece farklılıkların karşılaşabileceği bir mekan olmaktan çıkıp sosyal tedirginliklerin şekillendirdiği homojen kitlelere bölünür. Homojen kitlelerin, bütünlüğünü parçaladığı kentte, küreselleşme, sosyo-ekonomik anlamda bir kesimin oldukça rahat yaşadığı, diğerlerinin ise sefalet ve umutsuzluk içinde yaşamak durumunda kaldığı bir kazananlar ve kaybedenler dünyası yaratmaktadır. Bauman, küreselleşmenin, endişenin en temel nedeni olan güvensizlik ve belirsizlik deneyimini körüklediğini, insanların güvende olma hissini pekiştiren aile yapısının altını oyarak, yabancıların da tehlike yaratması bağlamında düşman olarak algılanmasını sağladığını söyler. Yabancıların komşu, komşuların yabancı hale gelmesi, tüm insan ilişkilerinde uzaklığı getirir. (Bauman 2006) Belirsizlik ve güvensizlik, küresel gerçeklerdir ve küreselleşmenin mekanı olan metropollerde, bu durum, sosyal tedirginlikleri doğurmakta, bu tedirginliklerin şekillendirdiği kentsel mekanda ise, ister toplumsal ister mekansal olsun, ayrımlaşmalar kaçınılmaz olmaktadır.

Bu ayrımlaşmaları yaratan en belirgin sosyal tedirginlikler ise, “yabancılaşma” ve “korku” kavramlarıdır.

3.2.1. Yabancılaşma

Yabancılaşma kavramı, günümüz kent mekanının şekillenmesinde önemli rol oynamakta, üzerinde birçok görüş belirtilmektedir. Marx, yabancılaşma kavramını ekonomik ve siyasi anlamda ele alırken, Lefebvre, kavramı gündelik hayat bağlamında değerlendirmiş, Simmel ise, sosyolojik boyutta ele almıştır. Bu çalışmada ise kavram, sosyolojik yansımalarıyla tartışılarak, toplumsal ayrımlaşmaları beraberinde getiren sosyal tedirginliklerden biri olma bağlamında değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Günümüzde, kentsel mekanın dönüşümü ile birlikte yabancılaşma kavramı, aidiyet duygusunun kaybını da beraberinde getirmiştir. Eskiye anımsarken, en çok özlem duyulan şey, bir yere ait olma duygusudur. Ait olunacak şeyin hacmi, yapısı, iç örgütlenmesi, amaçları, tarihi ve coğrafyası değişebilir, değişmeyense “ait olma” duygusudur. Burada ihtiyaç duyulan şey, aidiyet duygusunun kendisidir, neye ait olunacağınınsa pek bir önemi yoktur. Çünkü “ait olma” duygusu temel insan ihtiyaçlarından biridir. Burada ihtiyaç duyulan bu aidiyet duygusu, yalnızca mekana dair değil, toplumsal yaşama dairdir aynı zamanda.

Modern kapitalist sistemin gelişmesiyle birlikte, hızla gelişen ve kalabalıklaşan metropollerde, sosyal aidiyet duygularının sarsılmasında, gündelik kent yaşamının her geçen gün daha fazla yabancı ile paylaşıyor hale gelmesi önemli bir faktördür.

Geçmiş dönemlerde, hayatın ve tinsel imgelerin ritmi, kasabalarda daha yavaş, daha alışıldık, daha düzenlidir. Metropol, farklılıkları kaydeden bir varlık olan insandan, kasaba hayatına göre daha başka bir bilinçlilik miktarı talep eder. Metropolün kalabalık ortamında, bireylerin farklılıklarının sonucu olarak insan, kendini köksüz bırakacak dışsal çevresine karşı koruyabilmek adına artık yüreğiyle değil, zihniyle tepki gösterendir. Başka bir deyişle, metropol hayatı, metropol insanındaki yüksek bilincin ve zihin hakimiyetinin temelini oluşturur. Bu anlamda, metropole özgü hayat tarzında birbirinden uzaklaşma olarak görünen şey, gerçekte onun temel toplumsallaşma formlarından yalnızca biridir. (Simmel, 1997)

Bu yaklaşıma paralel olarak Lofland, modern kent hayatıyla beraber yabancı olanın artık istisna değil, kural olduğunu söyleyerek, kentsel hayatın dönüşümünün getirdiği sosyal değişimi ifade eder. (Lofland, 1985) Artık, kent insanı, “yabancı” kavramıyla daha önce hiç olmadığı kadar iç içedir. Simmel’in ifadesiyle; “Kasaba sakini,

karşılaştığı insanların hemen hemen hepsini tanır ve herkesle olumlu bir ilişki içerisinde; ama böylesi bir durum büyük kentte gerçekleşecek olsa, yani kişi sayısız insanla sürekli kurduğu dışsal temaslara içsel olarak yanıt verecek olsa, içsel bakımdan paramparça olur, tahmin bile edilemeyecek bir ruhsal duruma düşer. Kısmen bu ruhsal olgu, kısmen de metropol hayatının üstünkörü temaslara gelip geçen unsurları karşısında, insanların kapıldıkları güvensizlik, bizi mesafeliliğe zorlar. Bu mesafenin sonucunda, yıllardır komşumuz olan kimselerin nasıl görüldüğünü bile çoğu kez bilmeyiz; kasaba insanının gözünde bizleri soğuk ve ruhsuz kılan da bu mesafedir.” (Simmel, 1997)

Bugünün metropollerinde, yabancıнын tehdit olarak algılanması, yabancı olana karşı duyulan tedirginlikten kaynaklanır ki, bu tedirginlik, temelinde bilinmeyene karşı duyulan korkudur. Bu korkuyu yaratansa, bilmediğimiz şey karşısındaki çaresizliğimizdir.

Yine Simmel’in yaklaşımıyla; toplumsal yapılar, gerek günümüzde gerekse de geçmişte, yabancılara karşı, bilinmeze karşı duyulan korkudan kaynaklı, kendi içinde kenetlenmiş daha küçük çevrelerin meydana geldiği oluşumlardır. Ancak, bugün ve geçmiş dönemler arasındaki temel fark; bugün metropol insanı, dar kalıplar ve önyargılarla sınırlanmış olan kasaba insanına karşılık, maneviyatının ve beğenilerinin gelişmiş olması anlamında “özgür”dür. Birey, geniş çevrelerdeki zihinsel hayat koşullarını, karşılıklı mesafe ve kayıtsızlığı, kendi bağımsızlığı üzerindeki etkisi bağlamında en çok, büyük kentin kalabalığında hisseder. Çünkü bedensel yakınlık ve mekan darlığı, zihinsel uzaklığı daha da görünür kılmaktadır. Bu anlamda, metropol kalabalığı içerisinde insan, kendini yalnız ve kaybolmuş hissetmektedir. Bu durumsa, sözü edilen özgürlüğün insanın duygusal hayatına her zaman huzur şeklinde yansımadığının göstergesidir. (Simmel, 1997) Metropol insanının kalabalığın içinde yalnızlaşması, yabancılaşması bir anlamda, özgürlüğünün bedelidir.

Bauman’ın yaklaşımında, “iç ve dış”, “burası ve orası”, “yakın ve uzak” karşıtlıkları, bizi çevreleyen dünyanın çeşitli kısımlarının bildik olma ölçüsünü gösterir. Yakın; alışlageldik, aşina olduğumuz, açık ve net şekilde bildik olan şeyken, “uzak”; kişinin hakkında çok az şey bildiği ya da bilemediği ve özen gösterme yükümlülüğü hissetmeyeceği şeylerdir. Yakın, her gün görülen, rastlanan, etkileşime girilen, alışkanlık haline gelmiş ve her gün yürüttüğümüz faaliyetlerle iç içe geçmiş kimse ya

da şey, insanın, içinde kendini evinde hissedebildiği yerdir. Uzak ise; kişinin ancak zaman zaman girebildiği ya da hiç giremediği, içinde kişinin öngöremediği şeylerin meydana geldiği ve o zaman da nasıl tepki vereceğini bilemediği bir mekandır. İnsanın kendini “uzak” bir mekanda bulması ise cesaret kırıcı bir deneyimdir; yersiz ve dayanıksız kalmak, sıkıntıya ve korkulan kötülöklere davetiye çıkarmak demektir. (Bauman, 2006) Bu durumda, günümüz metropollerinde, cemaatleşmeyi beraberinde getiren; “iç ve dış”, “burası ve orası”, “yakın ve uzak” arasındaki zıtlıklardır.

Tüm bu anlatılanların ışığında, günümüz metropol ortamı için durumu özetleyecek olursak; karşılıklı değerlerin paylaşımına dayalı ilişkilerin yerini çıkara dayalı ilişkiler bütünüün almakta olması, beraberinde yabancılaşma ve kalabalıklar içerisinde yalnızlaşmayı getirirken, günümüz metropollerinin karakteristiğini yansıtmaktadır. Yabancılaşma ve yabancıya/yabancınn bilinmezliğine karşı duyulan tedirginlik ise, bildik olanla, benzer olanla kurulan ilişkiler bağlamında “cemaatleşme” yolunda toplumsal ayrımlaşmaların temellerini atarken, toplumlar, heterojenliğini kaybederek, ekonomik gelir düzeyleri ya da kültürel kimlikler temelinde keskin sınırlarla ayrıışmış homojen kitlelere dönüşmektedir. Sınırların ayırdığı her bir homojen kitle, kendi içerisinde benzerliklerin oluşturduğu bir yapılanma sergilerken, bütöncöl anlamda bir diğerinden farklılaşmış, birbirine “uzak”tır. Benzer olanla kurulan ilişki bağlamında birbirinden ayrıışan bu topluluklar, “öteki”lerin dahil olmasına izin verilmeyen özel alanlar oluşturmakta, bireyler, farklılıklarını paylaşarak olgunlaşma olanağını yitirmektedir. Sennett, modern kentte toplumsal dönüşümü, kişi dışılık durumundan bir mahremiyet ideolojisine kayış olarak ifade eder. (Sennet, 2002) İnsanların, bireysel olarak ya da gruplar halinde bir içe kapanış yaşadığı bu dönemde, aile ve yakın arkadaşlarla sınırlı bir özel alan ya da yabancınn, dolayısıyla da farklılıkların dışlandığı yıkıcı cemaatler dışında bir araya gelmemeleri, bilinmeyenle karşılaşarak edinebilecekleri deneyimlerden ve beraberinde yaşamın kurulu düzenini sorgulama yetisinden yoksunluğu getirmektedir.

3.2.2. Metropol “Korku”su

Küreselleşmeyle birlikte, sosyal dönüşümün sonucunda metropolde sosyal sorunlar da yoğunlaşmıştır. Artan göçlerle birlikte, sosyo-ekonomik ve kültürel farklılaşmaların keskinleşmesi sosyal tedirginlikleri açığa çıkarmaktadır. Bu

tedirginliklerden, metropole karşı duyulan “korku” ise farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada, değinilecek olansa, “korku” kavramının farklı açılımlarından ikisi; Tanyeli’nin yaklaşımıyla, kentin sürekli bir dönüşüm içerisinde olduğu kaotik yapısının getirdiği bilinmeyene, kente karşı duyulan ve Caldeira’nın bakış açısıyla, toplumsal şiddete dayanan, suça ve şiddete karşı duyulan tedirginliklerdir. Her iki durum da bugün, metropolün gerçekleridir ve sonuçları, içe dönük yalıtılmışlıkla beraber toplumsal ayrımlaşmaları tetiklemektedir.

“Augé’nin Perec’ten alıntılardığı şu sözler hemen her metropolü tanımlayabilir: “Dallı budaklı ve sürekli bir biçimde tamamlanmamış bir şey, bir düzen ve anarşi karışımı, insanların yüzyıllar boyu ürettiği ne varsa hepsinin yığıldığı dev bir mikro kozmos.” Böyle bir metropol tabii ki güvenilirlik (bu ille de bir asayiş anlamında olmayabilir) ve süreklilik duygusu yaratmaz; iç tutarlılığı yoktur ve çelişiktir. Metropol korkusu ise, onun temel nitelikleri olan karmaşıklığından, çoğulluğundan, türdeşlik yoksunluğundan, devingenliğinden ve kişiyi tekilleştiren, dolayısıyla da yabancılaştıran toplumsal yapısından duyulan rahatsızlıklarla bağlantılıdır.” (Tanyeli, 2004)

Günümüz çağdaş metropollerinde, metropol korkusu olarak adlandırabileceğimiz sosyal tedirginlikler, başka korkularla ya da zihniyet yapılarıyla bütünleşerek yoğunlaşmakta, Tanyeli’nin ifadesiyle; adeta, “paranoya”ya dönüşmektedir.

Tanyeli, “paranoya”dan çevreye ilişkin davranış örüntülerimizden biri olarak bahseder. Türkiye’nin ciddi bir korku dünyasının içinde yaşamaya başladığını ve paranoya pratiğinin yeşermesiyle korku sitelerinin, kapalı sitelerin ortaya çıktığını anlatır. Burada ki “korku”, öznesi bulunan ama nesnesi var olmayan bir korkudur. Çünkü korkulan ortada yoktur, sadece korkunun kendisi vardır. Sitelerin etrafında bulunan, dikenli teller ya da duvarlarla oluşturulan sınır, güvenlik kameraları, güvenlik görevlileri, var olan bu “korku”nun göstergesidir. (Tanyeli, 2006)

Tanyeli’nin, “korku” kavramına yaklaşımı, paranoyanın, dikenli telin dışarıda tuttuğu "kötü"den duyulan korku değil de, gerçekte; metropolden, metropolün kaotik yapısından, onun değişiminden duyulan korku olduğu şeklindedir. (Tanyeli, 2006) Önceki bölümde bahsettiğimiz, yabancıнын bilinmezliğine karşı hissedilen tedirginlik, beraberinde kendini, kentin bilinmezliğine karşı şekillendirir. Metropolde, korku, sadece toplumsal anlamda yabancılaşma bağlamında değil, sürekli bir gelişim ve dönüşüm içerisinde olan ve her an neyle karşılaşacağını bilmeyen insanın, kente karşı takındığı tavırda da kendini gösterir. Metropoldeki

genel tavır ise, bu kaostun, metropolün oluşumunu getiren temel faktörlerden biri olduğunu kabullenmek yerine, onun yaşanmayacağı, hep sabit kalacak, hiç bozulmayacak bir çevreye duyulan ihtiyaçlarla şekillenmesi şeklindedir. Bunu sağlamak adına ise, kentte, gerek toplumsal gerekse de mekansal anlamda sürekli içe dönük yalıtılmanın şekillendiği bir oluşum gerçekleşmektedir.

Bu anlamda, Tanyeli'ye göre, duyulan korku, suça ve şiddete karşı değil, metropolü bozanlara yöneliktir. Korkulan şey, yalıtılmadığı zaman başkalarının mekan şiddetine maruz kalınmasıdır. Tanyeli'nin "korku mimarisi" şeklinde ifadelendirdiği şey de gerçekte budur. Burada bahsedilen "mekan şiddet"inden kasıt ise; mekanın "ötekiler" olarak tanımlananlara yasaklanacak biçimde çeşitli şiddet görüntüleriyle donatılması, mimarlığın da böyle şekillendirilmesidir. (Tanyeli, 2006) Çevresi çitlerle çevrili, içine girilmesi çeşitli biçimlerde yasaklanan, hiçbir biçimde içine sızılamayacağı duygusu veren, üst gelir gruplarına hitap eden güvenli konut siteleri bunlara örnek teşkil etmektedir. Mekansal ayrılaşma, burada bahsedilen "sınır"ın "iç"i ve "dış"ını ifade ederken, toplumsal boyuttaki ayrılaşma "içerideki" ve "dışarıdaki" arasındadır. Burada "iç" ve "dış"ı tanımlayan sınırlar ise, mekanı çevreleyen çitler değil, gerçekte, duyulan "korku"nın hakim olduğu sosyal tedirginlikler, yani görünmeyen toplumsal sınırlardır.

Caldeira ise, metropolde ortaya çıkan "korku" kavramına, Tanyeli'nin "paranoya" tanımının yanında, doğrudan, suça ve şiddete karşı ortaya çıkan şekliyle açıklık getirir. Bu bağlamda, metropole ilişkin yapılan birçok çalışmada, 1980'lerin ortalarından itibaren suç oranının arttığı saptanmış, ancak daha da önemlisi, suçların niteliğinde bir değişiklik olduğu vurgulanmıştır. Bu da beraberinde toplumsal ve mekansal ayrılaşmayı getirmiştir.

Toplumsal ve mekansal ayrılaşma, kentlerin önemli bir niteliğidir. Kentsel mekanı düzenleyen kurallar, toplumsal farklılaşma ve ayrılaşma yapılarına dayanır. Caldeira, "Duvarlar İnşa Etmek" (1999) başlıklı makalesinde, yeni mekansal ayrılaşma örüntüsünün bağımsız düşünülemeyeceği dört süreçten bahseder. Ayrılaşmayı meşrulaştıran "şiddet içeren suçların ve korkunun artması" ise, yeni kentsel ayrılaşma örüntüsü ile en doğrudan bağlantılı olan süreçtir.

Metropollerin, karşı karşıya kaldıkları yoğun göçlerle kalabalıklaşması, sonucunda da artan sosyo-ekonomik dengesizlikler ve kültürel farklılaşmalarla "yabancı"ya

karşı duyulan tedirginliğin artması, “öteki”nin düşman olarak görülmeye başlanmasıyla birlikte, şiddet, güvensizlik ve korkunun tırmanması karşısında halk, yeni korunma stratejileri uygulamaya başlamış, bu da beraberinde bir dizi dönüşümü getirmiştir. Bu stratejiler, kentin görünümünü, dolaşım örüntülerini, gündelik alışkanlıklarını, kısacası yaşam pratiklerini değiştirmektedir. İşte tam da bu bağlamda, toplumsal ve mekansal ayrımlaşma başlamakta; bir tarafta zengin ve fakirleri, diğer tarafta ise konutlar ve işyerlerini, yeni bir şekilde bir araya getiren, sınırlarla bölünmüş yeni bir kentsel gelişme örüntüsü ortaya çıkmaktadır. Bu durum, en net ifadesini, konut alanlarının dağılımında bulur; yeni yerleşim alanlarının neredeyse tamamının, kapalı ve denetimli girişli siteler oluşu da ancak metropol korkusuyla açıklanabilir.

3.3. Yeniden Yapılanan Kentsel Mekanda İçer Dönük Yalıtılmışlık

Sosyal tedirginlikler, kentin her tarafında, toplumsal gruplar arasındaki mesafeyi artırmakta, farklılaşma yaratarak ayrımlaşmayı güçlendirmektedir. Bu tedirginlikler, kentsel çevreyi ve kamusal hayatı da etkilemekte; tüm toplumsal sınıflardan insanlar evlerini koruyarak, alışkanlıklarını değiştirmekte ve kentle, kamusal alanları dönüştürmektedir.

“Önceden çocukların oynadığı, komşuların bir araya geldiği, üzerlerinde yürümenin gündelik bir rutinden öte zevk olduğu sokaklar şimdi boş ve yüksek duvarların, tel örgülerin, özel muhafızların ve güvenlik kulübelerinin istilasına uğramış durumda. Eskiden caddeye bir bahçeyle bağlanan apartmanlar ve müstakil evler şimdi yüksek duvarlar ve tel örgülerle ayrılmış durumda ve elektronik birtakım aletler ve silahlı güvenlik muhafızlarınca korunmakta.” (Caldeira, 1999)

Günümüzde artık, bu eklentiler, geliştirilen yeni projelere tamamen dahil edilmekte, yeni bir güvenlik estetiği tüm projelerin tipini belirlemekte ve kendi gözetim mantığını yerleştirmektedir. Bunun sonucunda da, kamusal hayat ve iletişimin karakteri değişmekte, kamusal alanlarda karşı karşıya gelmek gittikçe daha gergin bir hal almaktadır. Çünkü bu karşılaşmalar insanların korkuları tarafından şekillenir. Artık günümüzde gerginlik, ayrımcılık ve şüphe, kamusal etkileşimin yeni şeklidir.

Caldeira’nın da belirttiği gibi, yeni güvenlik estetiği yalnızca konutlarda değil, hizmet sektörünün yeni faaliyetlerine ev sahipliği yapan alanlarda da görülmektedir. (Caldeira, 1999) Her ne kadar farklı kullanım ve özelliklere sahip olsalar da bu

müstahkem alanların hepsi belli temel nitelikleri paylaşırlar. Hepsi, kolektif kullanım için inşa edilmiş özel mülkiyet, hepsi duvarlar, boş alanlar veya başka tasarım yöntemleriyle fiziksel olarak yalıtılmış; caddeye değil içeri doğru bakan ve hepsi, dahil olma ve olmama kurallarını uygulayan güvenlik sistemleriyle denetlenen alanlardır.

“İç ve dış” arasındaki farklılaşmanın başladığı yer ise, “sınır”dır. Mimarlık ise, mekanın iç ve dış güçlerinin kesiştiği yerde devreye girer, dışarıyı içeriden ayıran mekansal anlatımı sağlar. “Sınır”lar, günümüzde artık, metropol mekanında, toplumsal ayrımlaşmalar için vazgeçilmez bir araç haline gelmektedir. Bugün bütün mimari olgular ve sorunlar metropolü denetleme ve sınırlama kaygısını taşımaktadır

4. TOPLUMSAL VE MEKANSAL AYIRIŁAŐMA BAĐLAMINDA PARĐALANAN KENTSEL MEKANIN “SINIRLARI”

4.1. Toplumsal Ayırılmaőma Bağlamında Kentsel Mekanın Parđalanması

Bauman, modern kent planlamasını, “ötekine karşı giriőilen bir savaő” olarak tanımlamaktadır ve toplumsal ayırılmaőmaların, ötekilerin kendilerini tanımladıkları kimlikler arasında en ağır basanı tercih etmeleriyle ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu durumun olası sonucu ise, toplulukların etnik, dinsel ya da kültürel anlamda kitleler haline gelmeleri ve devamında kendi içlerine kapanmaları, katılmaőmaları ve ötekilere tümüyle yabancılaőmalarıdır. (Bauman, 2006)

Bu durumun yansımalarını ise en iyi gözlemleyebileceğimiz alanlar, toplumsal ayırılmaőmaların mekansal olarak vurgulandığı yerleşim alanlarıdır.

Günümüz metropollerinde, toplumsal ayırılmaőmanın sonucu olarak yerleşmeler, farklı gelir gruplarının kendi aralarında toplandığı alanları oluőturarak, kentin dışında ama kente yakın bölgelerde yer almaktadır. Bu durum her üç gelir grubu (üst/orta/alt) için de aynıdır. Bu bölgelerin aralarında elbette ki farklılıklar vardır. Metropolün görünmeyen sınırlarının kaynağı da bu farklılıklardır ki, bunları ortaya çıkaran, toplumsal ayırılmaőmanın beraberinde getirdiği mekansal ayırılmaőmadır.

Üst ve orta gelir gruplarına ait yerleşim alanlarında bölgenin altyapısı tamamlanmış, ulaşım şartları sağlanmış, konutlar geniş, konforlu ve bölge içerisinde kente gereksinimin en aza indirildiği, gündelik hayat pratiklerine cevap veren çözümler üretmektedir. Üst gelir grubu yerleşmelerini orta gelir grubundan ayıran en belirgin fark ise, sadece bir ev değil aynı zaman da bir “yaşam tarzı” satın alınmasıdır. Bu bölgelerde, yaşam tarzının yanı sıra topluluğu oluşturan bireyler de, yani komőular da belirli bir eğitim ve kültür seviyesinde olmak durumundadır ve bu durumdaki bireyler, “komşu”larını da belirleyebilme hakkına sahiptir. Üst gelir grubu yerleşim bölgelerinin en belirgin özelliği ise, “güvenli” olmalarıdır. “Güvenlik”, bu yerleőkeler için ön koőuldur. Orta gelir grubu yerleşim alanları ise, kent dışında inşa

edilen apartman tipi siteler ve konut kooperatifleridir. Kent içi konutlara göre buradaki konutlar daha büyük ve konforludur.

Alt gelir grubu yerleşim alanları, gecekondu bölgesi diye tarif ettiğimiz bölgelerdir. Bu yerleşimler de kentin dışında ama kente yakın bölgelerde yer almaktadırlar. Ancak bu alanların altyapısı tamamlanmamış, imarsız inşa edilmişler, konutlar da küçük, iyi durumda olmayan ve oldukça sağlıksız yapılardır.

Bu yerleşmeler arasındaki en belirgin farklardan biri ise; üst ve orta gelir grupları, kent dışına, kentin karmaşasından kaçmak için kendi tercihleriyle çıkarken, alt gelir grupları, metropol ortamının ekonomik nedenlerinden dolayı o bölgelerde yaşamak zorunda kalmaktadır. Birbirinden tamamen ayrılmış bu gruplara ait yerleşim bölgeleri ise yan yana yer almaktadırlar. Birbirinden toplumsal ve mekansal olarak, fiziksel anlamda “görünmeyen” ama sosyolojik açıdan bir o kadar da keskin sınırlarla ayrılmış bu bölgeler aynı zamanda komşu olmak durumunda kalmışlardır.

Bu durum, kent dışı yerleşmelerde olduğu kadar, kent içinde de karşımıza çıkmaktadır. Benzer şekilde kentin merkezinde, birbirinden tamamen farklılaşmış iki uç bölge, yan yana yer alabilmekte, bahsettiğimiz fiziksel göstergelere dahi ihtiyaç duymadan “görünmeyen sınırlarla” yalıtılmaktadırlar. Bu bölgelerde de ayrımlaşma, tamamen sosyolojik yapılanmanın sonucu olarak şekillenir. Bu anlamda, vurgulanmaya çalışılan, güvenlik adına oluşturulan fiziksel öğelerin, ancak, görünmeyen sınırların, yani ayrımlaşmanın fiziksel göstergeleri olduğudur. Güvenlik elemanları, duvarlar, çitler ve belki de sadece küçük bir tabelayla ifade edilen sınırlar, bu öğeler orada olsa da olmasa da var olacak, bu bölgeler yine ayrımlaşarak kendi içlerine dönük olarak yalıtılacaklardır. Bu durumu destekleyecek örnekler ise, gerek kent içerisinde, gerekse kent dışında rastlamak mümkündür.

4.2. Parçalanan Kentsel Mekandan “Sınır” Görünümleri

1960’larda tüm ülkeyi saran göç dalgası, büyük şehirlerde kendini iki farklı şekilde göstermiş, bunlardan biri hazine arazilerine izinsizce gecekondu yapılması, bir diğeri ise kent merkezlerindeki tarihi konut alanlarının işgal edilmesi şeklinde gelişmiştir. İstanbul, Beyoğlu’nda kentin merkezinde yer alan Tarlabası semti, bu anlamda iyi bir örnek olacaktır. (Şekil 4.1)

Şekil 4.1: Tarlabası ve çevresi, Beyoğlu

Tarlabası, İstanbul içinde, bu göçlerden en büyük payı alan yerleşmelerden biri olmuştur. Tarlabası, kentin merkezinde yer alan, hemen herkes tarafından bilinen ama İstanbul'da yaşayanların bile çoğunun görmediği ya da görmek istemediği kozmopolit bir mahalledir. (Şekil 4.2, Şekil 4.3, Şekil 4.4, Şekil 4.5) Semtın bugünkü sakinleri çok çeşitli yerlerden buraya rastgele gelmiş, aynı mekanda birlikte yaşayabilmeleri umulmayan etnik, dinsel, kültürel anlamda farklılıklar gösteren bireylerin oluşturduğu, suçun ve şiddetin had safhada olduğu bir topluluktur.

Şekil 4.2: Tarlabası'ndan bir görünüm

Şekil 4.3: Tarlabası'ndan bir görünüm

Şekil 4.4: Tarlabası'ndan bir görünüm,
Bir Otobüs Firmasının Bilet Satış Ofisi

Şekil 4.5: Tarlabası'nda bir görünüm,
Çöken Bir Konut ve Konut Sahibi

Tarlabası, Beyoğlu'nun merkezinde bulunan ama bölgeden tamamen kopuk, içe dönük yalıtılmış yerleşim bölgesidir. Etrafında gözle görülen bir sınır olmamasına rağmen, burada yaşayan topluluk kendi içerisinde sorunsuz yaşayabilirken, dışarıdan geleni yani yabancıyı arasına kabul etmez ve bunu sağlayan, fiziksel sınırlar değil tamamen sosyolojik yapılanmadır.

Bu anlamda, Tarlabası'na benzer sosyal yapılanma gösteren Dolapdere de bir başka örnek bölgedir. Bilgi Üniversitesi Dolapdere Kampüsü, kent içinde bir arada konumlanan, sosyal, ekonomik ve kültürel farklılıklara sahip toplulukların, zamanla kendi içlerinde yalıtılarak kitleler haline dönüşmelerini, bir başka deyişle “cemaatleşme” kavramını gözlemleyebileceğimiz bir örnek oluşturmaktadır. (Şekil 4.6)

Şekil 4.6: Bilgi Üniversitesi Dolapdere Kampüsü ve çevresi, Dolapdere

Tarlabası örneğinden farklı olarak, burada, bu topluluk, bölge içerisinde, o bölgenin bir parçası olarak konumlanmış, orada yaşayan halk ile farklılıkların paylaşımı ve bütünleşme amacı güdülerek yapılmış, ancak, kaçınılmaz olarak, zaman içerisinde, çevresinden tamamen koparak, kendi içinde yalıtılmış ve sahip olduğu yüksek duvarlar içerisinde, bir anlamda, "cemaatleşerek" varlığını sürdürmektedir. (Şekil 4.7, Şekil 4.8)

Şekil 4.7: Bilgi Üniversitesi Dolapdere Kampüsü ve çevresindeki gecekondu bölgesinden bir sokak görünümü, (Dedeoğlu, 2008)

Şekil 4.8: Solda, Bilgi Üniversitesi Dolapdere Kampüsü girişi ve duvarları, arka planda gecekondu bölgesi, (Dedeoğlu, 2008)

Burada görünen yüksek duvarlar ise, yapıyı bölgeden koparan değil, bu kopuşu gerçekleştiren sosyo-ekonomik ve kültürel farklılıkların ortaya çıkardığı “görünmeyen sınırların” keskin şekilde vurgulanmasıdır. Bu fiziksel duvarları oluştursa, yabancıya karşı duyulan korkunun beraberinde, kendi içinde gruplaşmayı/cemaatleşmeyi getirerek, dışarıya/dışarıda kalana karşı güvenliğin ön plana çıkarılmasıyla, yani, toplulukların kitleler halinde kendilerini yalıtma ihtiyaçlarıyla ortaya çıkan toplumsal ayrımlaşmaların, fiziksel göstergelerle belirlenme ihtiyacıdır. (Şekil 4.9, Şekil 4.10, Şekil 4.11, Şekil 4.12)

Şekil 4.9: Bilgi Üniversitesi Dolapdere Kampüsü ve gecekondu bölgesi arasında sokak görünümü, (Dedeoglu, 2008)

Şekil 4.10: Bilgi Üniversitesi Dolapdere Kampüsü ve gecekondu bölgesi arasında bir sokak ve yaşayan halktan bir görünüm, (Dedeoglu, 2008)

Şekil 4.11: Bilgi Üniversitesi Dolapdere Kampüsü içerisinde bir görünüm

Şekil 4.12: Bilgi Üniversitesi Dolapdere Kampüsü içerisinde bir görünüm

Kent merkezi dışında ki bölgelerde ise, kendi içine kapanmış adacıklardan oluşan yerleşimlerdeki sınır kavramına baktığımızda, üst gelir grubu konut bölgelerinin fiziksel sınır öğeleriyle (elektronik güvenlik elemanları, duvarlar, çitler gibi) donatılırken, gecekondu bölgelerinin fiziksel sınırlara sahip olmadan da yine, Tarlabası örneğindeki gibi içeride yalıtılıp, dışarıdakinin dahil edilmediği bir ortamdan söz edilebilir. Bu durumun bize gösterdiği ise, yan yana yer alan bu iki bölgenin yalıtılmasında sınır elemanlarının yalnızca mevcut ayrımlaşmanın fiziksel ifadesi olmaktan öteye gidemedikleridir. Bu anlamda verilebilecek bir örnek de Hillpark İstinye Evleri'dir. (Şekil 4.13)

Şekil 4.13: Hillpark İstinye Evleri ve çevresi, İstinye

Hillpark örneğinde de görüldüğü üzere, üst gelir gruplarına ait güvenli konut sitesi ile gecekondu bölgesi yan yana, neredeyse iç içe adacıklarda konumlanmış, bunları birbirlerinden fiziksel olarak ayıran tek şey, aradan geçen duvardır. (Şekil 4.14, Şekil 4.15, Şekil 4.16, Şekil 4.17) Ancak, şekillerde de görüldüğü gibi, sınır elemanı olan bu duvarın, iki bölgedeki bireylerin diğer bölgeye geçişini engelleyen bir yaptırımı yoktur, hatta her iki bölge de birbirinin alanını görebilmekte, gözleyebilmektedir. İki bölge arası geçişi engelleyense, görünmeyen, toplumsal ayrımlaşmanın getirdiği sosyolojik gerçeklerin oluşturduğu soyut sınırlardır. Burada duvar, iki bölge arasında görünmeyi görünür kılan gösterge eleman olmaktan öteye gidememektir.

Şekil 4.14: Gecekondu ve Güvenlikli Konut Sitesi Arası Sınır Görünümü, Hillpark İstinye Evleri, (Olcayto, 2007)

Şekil 4.15: Bir Sınır Ögesi Olarak Duvar Görünümü, Hillpark İstinye Evleri, (Olcayto, 2007)

Şekil 4.16: Gecekondu ve Güvenlikli Konut Sitesi Yerleşim Görünümü, Hillpark İstinye Evleri, (Olcayto, 2007)

Şekil 4.17: Gecekondu ve Güvenlikli Konut Sitesi Yerleşim Görünümü, Hillpark İstinye Evleri, (Olcayto, 2007)

Her ne kadar, bu iki bölge birbirini gözlemleyebilir durumda olsa da, içe dönük yapılaşma, keskin sınırların bir diğer vurgulu ifadesidir. İçerideki yaşam, bütünüyle dışarıdaki yaşamı, sokağı, dışlamaktadır. Bulunduğu bölgeden, çevresindeki gecekondu yerleşim alanından ve oradaki yaşamdan ya da halktan bütünüyle soyutlanmış, tüm sosyal paylaşımlarını site içerisindeki yapıli sosyal çevrelerinde benzer olanla, kendi gibi olanla gerçekleştirmekte ve kentin karmaşasından kurtulup “kaliteli bir yaşam” adına, farklılıkları tümüyle dışlayarak, içe dönük kapanmaktadır. (Şekil 4.18, Şekil 4.19)

Şekil 4.18: Hillpark İstinye Evleri içerisinde sosyal yaşantıdan bir görünüm, (Olcayto, 2008)

Şekil 4.19: Hillpark İstinye Evleri'nin sosyal tesislerinden bir görünüm, (Olcayto, 2008)

Bu içe kapanış ise, her farklı bölgenin, kendi içerisinde bütüncül, ancak, bir diğerinden farklılaşmış topluluklar/kitleler halini alması anlamına gelmektedir.

Farklılaşmış toplulukların birbirine bu denli yakın olması ise, metropol ortamında, kitleler arası gerginliği ve uzaklaşmayı artırıcı nitelik göstererek sınırların her geçen gün daha da keskinleşmesini tetiklemektedir.

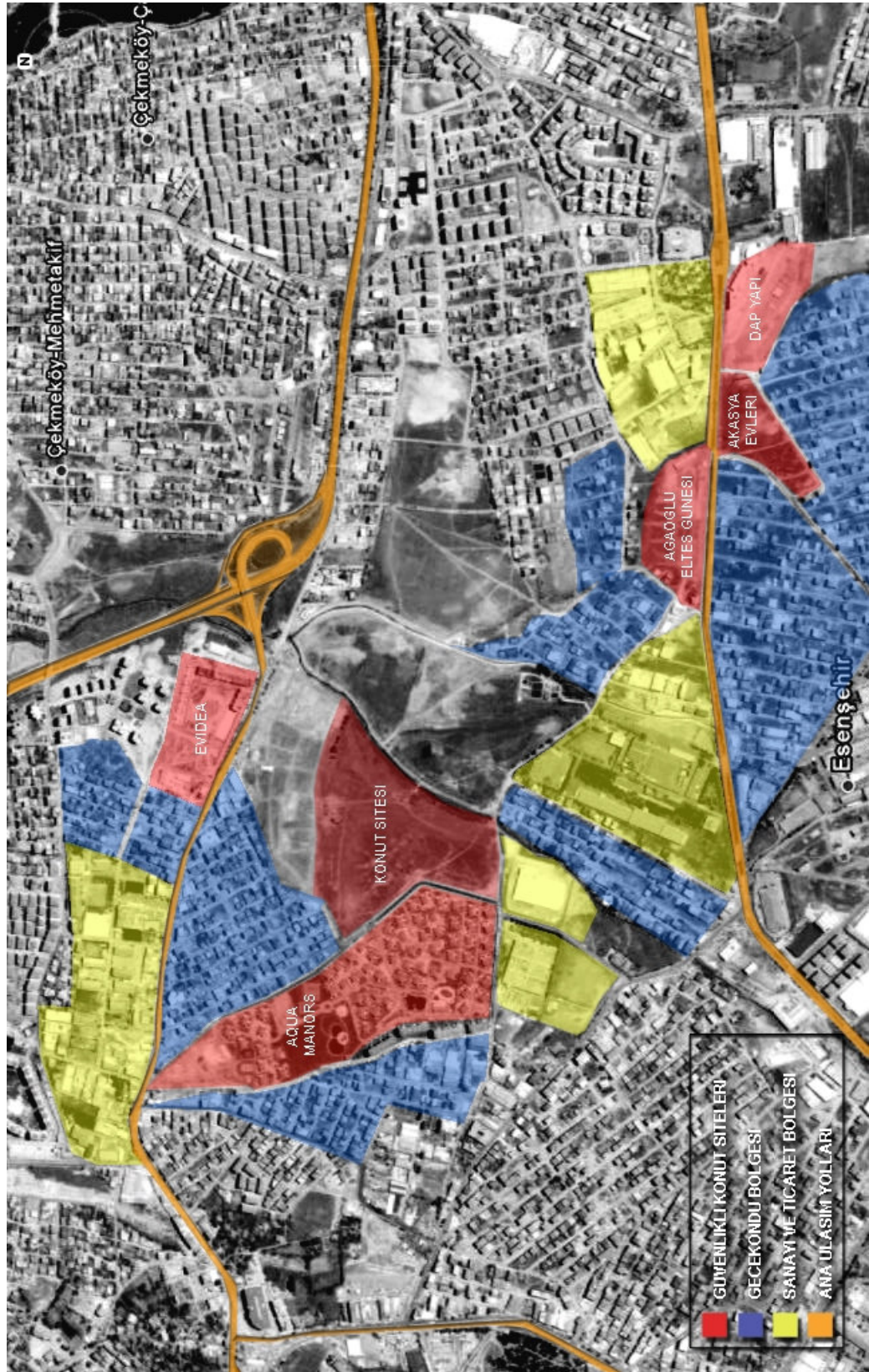
Bu anlamda, bölgesel bir analiz yapacak olursak, İstanbul'un en yoğun nüfusuna sahip semtlerinden biri olan ve her geçen gün büyümeye devam eden Ümraniye'de ki yerleşimleri inceleyebiliriz. (Şekil 4.20)

Ümraniye; gecekondulaşma, iç göç, kentlilik, yerellik, hemşeri dayanışması şeklinde cemaatleşmeler, arazi mafyası gibi olgularla tam bir kozmopolit yapılanma oluşturmaktadır. Semt, tezatların; zengin ve yoksul mahallelerin, daha sosyal ya da daha tekil konutların, sosyo-ekonomik anlamda güçlü ya da daha zayıf insanların bir arada, ama birbirinden kopuk topluluklar halinde yaşadığı bir bölge olma özelliği göstermektedir.

Çevre yollarına olan yakınlığı nedeniyle stratejik bir bölgede bulunan Ümraniye, deprem sonrasında sağlam zeminiyle ve ucuz arsa talebiyle, gayrimenkul sahibi olmak isteyenleri de kendisine çekmiştir. Son zamanlarda büyük bir değişimin yaşandığı Ümraniye'de büyük alışveriş ve eğlence merkezleri açılmakta, üst gelir gurubuna hitap eden birçok konut projesi de burada hayata geçirilmektedir. Ana ulaşım arterleri üzerinde olması nedeniyle, her iki yakaya geçişin de kolay olması, bölge için bir avantaj oluştururken, merkezlere bu kadar yakın olmasına rağmen çevresindeki çam ormanları sayesinde kentin kaosundan uzaktır. Metropolün kaosundan uzaklaşmak isteyen insanların, "kentin içinde, ama dışında" olma taleplerine cevap veriyor olması, bölgeye olan rağbetin de bir başka nedenidir.

Bir yandan, tüm bu gelişmeler yaşanırken; içe kapalı lüks konut yerleşmelerinde yaşayan insanlar, yalıtılarak, "modern ve çağdaş" hayatlarını sürerken, diğer yandan, semtin göçlerle gelip, bölgeye yerleşen halkı, hızlı kentleşme ve artan nüfusa rağmen, köy ve yöre geleneklerini de hala yaşatan bir kentleşme örneği göstermektedir.

Sosyolojik anlamda tam bir kozmopolit görüntü sunan semtte, bir arada, yan yana yaşayan, ancak, birbirinden bir o kadar da uzak olan bu farklı kesimler, görünmeyen keskin sınırlarla birbirinden ayrılmakta, kendi içlerinde cemaatleşme yoluna gitmektedirler.

Şekil 4.20: Ümraniye’de yerleşim bölgeleri, Ümraniye

Sosyal yapılanışın yanında, fiziksel anlamda da kozmopolit olan semtte, gecekondu bölgeleri, sanayi bölgesi ve üst gelir grubu kapalı yerleşim alanları, yani, güvenli konut siteleri yan yana hatta iç içe konumlanmaktadır. (Şekil 4.21, Şekil 4.22)

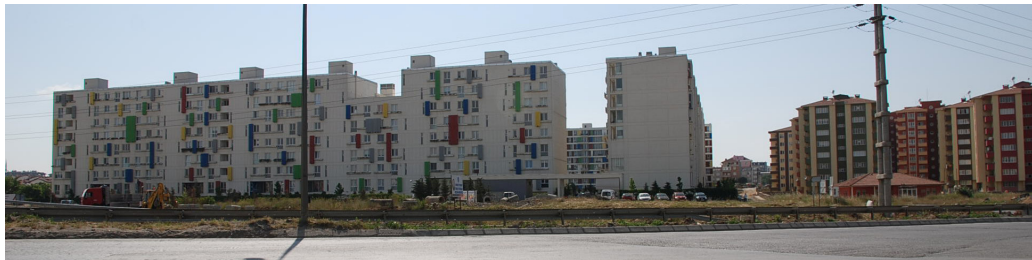
Şekil 4.21: Sanayi bölgesinden semte genel bakış; karşıda Evidea, sağda Aqua Manors, (Dedeoglu, 2008)

Şekil 4.22: Sanayi bölgesinden semte genel bakış; sağda Ağaoğlu Eltes Güneşi Sitesi, (Dedeoglu, 2008)

Ümraniye, “görünmeyen sınırlar”ı irdelemek ve “cemaatleşmeyi” görebilmek adına, sosyal ve beraberinde mekansal ayrımlaşmaları ve yapılaşmaları inceleyebileceğimiz iyi bir örnek olacaktır.

Gözlemleyebileceğimiz örneklerden ilki; “ideal ev” kavramını ön plana çıkararak yapılanmış olan “Evidea” evleridir. Evidea, konum olarak ana ulaşım yolu üzerinde, sanayi bölgesi ve gecekondu bölgeleri arasında konumlanmış, ancak içeride, dışarının, yani semtin karmaşasını tamamen dışlayarak yapılanmış; “şehir hayatında yokluğu hissedilen her şeyi, en ince ayrıntısına kadar içinde barındırarak farklı bir yaşam alanı yaratma” amacı güdülerek tamamen içe kapalı, sokağa sırtı dönük konumlanmıştır. . (Şekil 4.23, Şekil 4.24, Şekil 4.25, Şekil 4.26)

Şekil 4.23: Evidea Evleri, Ümraniye, (Dedeoglu, 2008)

Şekil 4.24: Gecekondu bölgesi ile yan yana konumlanmış olan Evidea'nın sokaktan bir görünümü, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008)

Şekil 4.25: Sanayi bölgesinden bir görünüm, Evidea, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008)

Şekil 4.26: Evidea çevresinden bir görünüm, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008)

Çevresini çeviren iki sıra duvar ve bir sıra tel örgünün ardında kütlenin konumlanması da başlı başına bir sınır ifade etmektedir. Konutlar içe dönük yerleşmiş, orta bölümdeki sosyal alanlara bakmakta, farklı metrekare ve tiplerde, her türlü ihtiyaca cevap verecek şekilde, fonksiyonel daireler sunmaktadır. Evidea'yı tanımlarken konutlara, “ev” yerine “ünite” denmesi dikkati çekmektedir. Konumlanması itibarıyla da, havuzun çevresinde öbeklenmiş üniteler bir siteden çok, bir otel görünümünü anımsatmaktadır. (Şekil 4.27, Şekil 4.28) Evidea'nın diğer konutlardan farkı ise, rant kaygısıyla yüksek semtler inşa etmek yerine, yatayda uzayıp giden sıra konutlardan oluşmasıdır.

Şekil 4.27: Evidea içerisinden bir görünüm, Ümraniye

Şekil 4.28: Evidea içerisinden bir görünüm, Ümraniye

Sosyolojik anlamda yaklaşılabilecek olursa; Evidea, kendi web sitesinde yer alan tanımlamayla; “AB normlarında bir yaşam hedefleyen, eğitilmiş ve çağdaş aileler için ideal bir yaşam fırsatı” sunduğunu iddia ederek, sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan doğrudan bir sınıflandırma yoluna gitmiştir. Konumu itibarı ile kendini, kentten tamamen soyutlayan fiziksel yapısı, bir anlamda, sosyolojik boyutta yalıtılmışlığın birebir yansımasıdır. Öyle ki, içeride sunulan hayatla dışarıdaki arasında bir uçurum olduğu, şekil 4.29 da da açıkça görülmektedir. Bölgede bulunan “aşevi”yle Evidea’nın yan yana bulunması ve konutun, bu yapıya sırtını dönüştü, içe dönük yalıtılarak içeride sunulan hayatın, dışarıdakiyle arasındaki uçurumu gözler önüne sermekte ve görünmeyen sınırların boyutlarını birebir ortaya koymaktadır. İçeride “eğitilmiş ve çağdaş aileler”e sunulan hayatın yanında, dışarı/sokaklar, yoksullara hizmet etmektedir. (Şekil 4.29, Şekil 4.30)

Şekil 4.29: Yan yana konumlanmış aşevi ve Evidea, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008)

Şekil 4.30: Evidea çevresinden, gecekondu bölgesinden bir görünüm, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008)

Bu durumda belki de sorulacak soru; bu yerleşimlerin, “dışarı”daki “kötü” olanı dışlamayı hedeflerken gerçekte kendini “içeri”ye “hapsettiği” gerçeğidir. Kentin karmaşasından kaçmayı amaçlarken, kentin özgürlüklerinden faydalanamayan, tek tip insanların oluşturduğu, farklı olanın bütünüyle dışlandığı topluluklar halinde yaşamakta ve bu anlamda “cemaatleşmektedirler”. Bu şekilde cemaatleşme ise, sosyolojik sınıflar arasında uçurumu artırmakta, aynı bölge içerisinde, yan yana, ancak, bir araya gelemeyen ve bütünüyle yabancılaşan kitleler halinde, yaşamlarını, hayatın gerçeklerinden yoksun geçirmektedirler.

Bir başka kapalı yerleşim örneği ise, yine aynı bölgede bulunan “Aqua Manors” evleridir. Aqua Manors, Evidea’dan farklı olarak, geniş bir arazi üzerinde, farklı tiplerde, apartmanlardan ve ağırlıklı olarak villalardan oluşan, iki tip yerleşimin yer aldığı bir yapılaşma sergiler. (Şekil 4.31) Son dönem projeler arasında, İstanbul’un içinde yer alan en büyük villa projelerinden birisi olan Aqua Manors’ta, tüm sitenin

ihtiyaçlarına eksiksiz cevap verebilecek olan sosyal tesisler, alışveriş merkezleri, kafeler, rekreasyon alanları, servis hizmetleri sunulurken, yeşil alan ve göletlerin oluşturduğu peyzaj düzenlemesine de önem verilmiş, konutlar ise, teknoloji çağına ayak uydurmak adına, “akıllı ev”ler olarak tasarlanmıştır.

Şekil 4.31: Arkada apartman blokları, önde villalar ve peyzaj düzenlemesi, Aqua Manors, Ümraniye

Konutlar, yine içe dönük konumlanmış, geniş cam yüzeylerle, site içerisindeki “yapılı çevre”ye (göletlerle birlikte tasarlanmış yeşil alanlar ve sosyal tesislere) panoramik bakışın sağlandığı, ancak, ön taraftaki bu mükemmel manzaranın yanında, arkada sırtını döndüğü semtin, sanayi sitesi ve gecekondu bölgesi ile iç içe bir Türkiye kolajını görmektedir. (Şekil 4.32, Şekil 4.33, Şekil 4.34, Şekil 4.35)

Şekil 4.32: Aqua Manors içerisinde bir görünüm, Ümraniye

Şekil 4.33: Aqua Manors içerisinde bir görünüm, Ümraniye

Şekil 4.34: Gecekondu bölgesi içerisinde Aqua Manors, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008)

Şekil 4.35: Aqua Manors sitesi giriş kapısı, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008)

İçeride tasarlanmış yeşil alanın yanında, duvarlarının hemen ardında doğal bir oluşum olan, hatta üzerinde koyun sürülerinin dolaştığı yeşil alan arasındaki fark açıkça görülebilmektedir. (Şekil 4.36)

Şekil 4.36: Aqua Manors'un duvarları önünde yeşil alanda, bir koyun sürüsü, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008)

İçeride sunulan tüm o “güzelliklerin” yanında, sokağa bakan cephelerin, kendilerini güvenlik altına almak için kaçtıkları, dışarıdaki “kötü” olanla, iç içe olması da bir çelişkidir. Bu durumda sunulan, bir simülasyondan, kurgulanmış bir sahneden öteye gidememekte, güzel olanla yaşamak adına özgürlüklerini kısıtlayarak bir adacığa neredeyse hapsolmaktadırlar. Bunu örnekleyen görüntülerden biri de şekil 4.37 ve şekil 4.38 de görünen, çocukların oyun alanlarıdır. (Şekil 4.37, Şekil 4.38

Şekil 4.37: Gecekondu ve Aqua Manors duvarları arasında bir sokakta bisiklet süren çocuk, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008)

Şekil 4.38: Çocuk oyun alanları ve peyzaj düzenlemesi, Aqua Manors, Ümraniye

Şekil 4.37 de ki çocuğun sokaklarda özgürce bisiklet sürerken, hayatı deneyimleme şansının yanında, içeride kalan çocukların, onlara sunulanla, yani “güzel” ya da “iyi” olanla yetinmek durumunda kalmaları, onların hayatı her yönüyle deneyimleme ve öğrenme şanslarını ellerinden almaktadır bir bakıma. Bir başka deyişle, sadece onlara

öğretilenleri/gösterilenleri öğrenen bir topluluk haline gelerek, dışarıdaki hayatı bütünüyle dışlayan ve bir araya gelemeyen kitleler halinde yaşamaları kaçınılmazdır artık.

Aqua Manors'ta da yine, bir araya gelmesi beklenen “topluluk” için, Evidea'nın tanımladığı profile benzer bir profil sunulmuş; “çağdaş yaşam anlayışını benimsemiş, yoğun çalışan ve çalışma hayatının, ev hayatı üzerindeki yükünü hafifletmek isteyen profesyoneller için” tasarlanmış hizmetler ve yaşam kalitesi sunulduğu öngörülmüştür.

Bu sitelerin Ümraniye'de yer almasını ise; “insanların her ne kadar İstanbul'un dışında bir yaşamı hayal etseler de, gerçek yaşamın yine İstanbul'da olduğunu ve iş hayatı ile sosyal hayatın kentin merkezinde olmayı zorunlu kıldığını dile getirerek, merkezde oturmak adına da İstanbul'da yaşamayı çekilmez hale getirmemek gerektiği”ni dile getirmekteler. Bu nedenle Aqua Manors'un, “sevdiğimiz İstanbul'un içinde, bıktığımız İstanbul'un dışında bir proje” olmasını amaçladıklarını belirtmektedirler. Ancak, bu vaadi ne kadar gerçekleştirebildikleridir tartışılması gereken. İstanbul'un içinde olmayı ne kadar başarabilmektedirler? Coğrafi konum olarak İstanbul içinde yer almaktan öteye gidememektedirler gerçekte. Çevresinden bütünüyle bağımsız olan bu yapılaşmalar, “yer”den ve “zaman”dan bağımsızdır, kendi kurguladığı zaman ve mekanı yaşatmaktadırlar, konumlandıkları yerin önemi yoktur, herhangi bir yere yerleşebilmekte ve aynı biçimde yapılanmaktadırlar. İçeride kapalılıkları nedeniyle, çevresel etmenlerden etkilenmezler; aynı topluluk, yine aynı şekilde bir araya gelir, cemaatleşmiş kitleler haline dönüşmektedirler bu nedenle. Her ne kadar, İstanbul'un içinde ama dışında olmaktan bahsetseler de, dışında oldukları gerçeğinin yanında, içinde olamamaktadırlar. Kendilerini yalıtıtları çevrede bulunan gecekondu bölgeleri de, artık, yabancılaşmanın getirdiği sonuçlarla, kendi içerisinde cemaatleşme yoluna gittiği, tanıdık olanla kurulan ilişkilerin var olduğu kitleler haline gelerek, onlar da yalıtılırlar. Sonuç olarak, aynı bölgede, yan yana denebilecek kadar yakın, ama bir o kadar da uzak ve birbirinden kopuk toplulukların bir araya geldiği, kendi içinde homojen ancak, bütünde heterojen bir yapısal dönüşüme uğrayarak parçalanmaktadır kent.

Bu yerleşimler, belirli adacıklarda, içeride dönük kapanmış, bulundukları çevreyi ve oradaki yaşamları dışlayarak, içeride bir kent simülasyonu oluşturularak yaşam

tarzları üretmekte, bunlar belirli bir statüye hitap etmekte ve sosyo-ekonomik sınıflarla ayrımlaşmalar yaratılmaktadır. Oluşan görünmeyen sınırlarsa, duvarların dışındaki, yani kentin sokaklarındaki insanla, duvarların içerisine saklanan -belki de hapsolan- arasındadır. Ve kaliteli yaşam adına atılan her adım, bu anlamda, sokağı biraz daha dışlamaktadır. Bu yerleşimler, kente; burada yaşayan kitleler ise, yan yana bulundukları, kentin diğer kesimindeki insanlara her geçen gün daha da yabancılaşmakta ve sosyal tedirginlikler, topluluklar arası gerginliklere dönüşmekte, farklı bölgelerin insanların karşılaşmaları, farklılıkların paylaşımları imkansızlaşmaktadır.

Ağaoğlu'nun Eltes Güneşi Ümraniye projesi, yine kent içinde ama kent karmaşasından uzakta, yeşil alanla çevrili, sosyal aktivite imkanları ve gelişmiş güvenlik donanımları ile bir başka örnek sunmakta. Sanayi bölgesi içinde konumlanan, diğer yandan da gecekondu bölgesi ile yan yana duran ve ana ulaşım ağı üzerinde bulunan Eltes Güneşi, yukarıdaki iki örnekten farklı olarak, yüksek yapılaşma sergilemekte, yine her türlü ihtiyaca cevap veren daire tiplerine sahip olmaktadır. Konut yerleşimleri diğer iki örnek kadar dışarıya sırtını dönmüş olmasa da, tasarıma bütün olarak bakıldığında tüm sosyal aktivite ve yeşil alanların iç bölgede blokların arasında yer alması, içe dönük yapılaşmayı gerçekleştirmektedir. Yapının, anayol üzerinden görünen ihtişamlı görünüşünün ardında, iç bölgelerde, gecekonduların arkasından yükselen görüntüsüyle oluşturduğu silüet; toplumsal farklılaşmayı ve bahsettiğimiz “sınır”ların, nerede başlayıp, nerede bittiğini göstermektedir aslında bize. (Şekil 4.39, Şekil 4.40, Şekil 4.41, Şekil 4.42)

Şekil 4.39: Gecekondu bölgesi arkasından Ağaoğlu Eltes Güneşi sitesi görünümü, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008)

Şekil 4.40: Sanayi bölgesinden Ağaoğlu Eltes Güneşi görünümü, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008)

Şekil 4.41: Ağaoğlu Eltes Güneşi site girişi, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008)

Şekil 4.42: Ağaoğlu Eltes Güneşi içerisinden görüntü, Ümraniye

Akasya Evleri ise, yine Eltes Güneşine benzer şekilde, anayol üzerinde Eltes Güneşi'nin devamında karşımıza çıkmaktadır. İkisi arasında ise, yine gecekondu bölgeleri ve sanayi siteleri yer almaktadır. (Şekil 4.43) Bu ana arter üzerindeki yerleşimler, iç bölgelerdeki yerleşimlerden farklı olarak yüksek katlı yapılar olarak devam etmektedir, iç bölgelerde ise daha çok, villa tipi ya da yatayda sürekliliği olan yapılar karşımıza çıkmakta idi.

Şekil 4.43: Akasya Evleri ve gecekondu bölgesi, arkada Ağaoğlu Eltes Güneşi, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008)

Yine diğer örneklerde olduğu gibi, dışarıda, sokaktaki insan profilinin yanında, içerideki yaşam, “çağdaş, eğitilmiş ve kültürlü” insanlara sunulmuş ve yapı, yoldan, sokaktan, kısacası çevresinden koparılıp, içeride bir kentin sahip olabileceği tüm güzellikler sunulmuştur. İçeride sunulan birçok sosyal aktivite ve peyzaj düzenlemesi; bisiklet parkurlarından yürüyüş yollarına kadar tüm gündelik yaşam koşullarını sağlamaktadır. Öyle ki insanların, kentin sokaklarına, sadece yürüyüş yapmak için bile çıkmasına ihtiyaç duymaması sağlanmaya çalışılmıştır. Site sakini, içerideki “yapılı çevre”de yürüyüşünü yaparken, hemen yanında, tel örgüler ardında,

kent sakini, kentin sokaklarında yürümektedir. (Şekil 4.44) Ve tel örgülerin iki yanında, birbirini görme şansı olan bu iki topluluk, etkileşime girmeden, hatta gerçekte, birbirini görmemezlikten gelerek, iki yabancı ve belki de düşman olarak yaşamlarını sürdürmektedirler. Benzer şekilde, şekil 4.45 te görünen çocuk parkında oynayan çocuk, hemen önünde, birkaç metre ilerisindeki, tel örgülerin ardında sokaktaki çocuğu görebilmekte ancak yaklaşamamaktadır. Tel örgülerin ardında, onu dışarıdaki “kötü”den korurken, adeta hapsedilme görüntüsü vermektedir. (Şekil 4.45) Çocuk, o tanımlı alanda, kenti tanıma şansından yoksun, ona sunulanlarla sıkışmış kalmıştır neredeyse.

Şekil 4.44: Akasya Evleri önünden sokak görünümü, arkada Ağaoğlu Eltes Güneşi, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008)

Şekil 4.45: Akasya Evleri'nde tel örgü arkasında çocuk parkı, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008)

Akasya Evleri'nin devamında ise, aynı arter üzerinde, yine sanayi ve gecekondu bölgeleri arasında konumlanan Dap Yapı Space Center bulunmaktadır. Dışarıdan bakıldığında, sadece apartman bloklarını gördüğümüz, içeride ise çok geniş bir arazide yine tüm ihtiyaçlara cevap verebilecek, sosyal ve yeşil alanların yer aldığı, bu yerleşimde, apartman blokları tam bir sınır elemanı gibi davranarak yine dışarıya tamamen kapalı, yalıtılmış bir yapılanış sergiler. (Şekil 4.46, Şekil 4.47)

Şekil 4.46: Dap Yapı Space Center'dan bir görünüm, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008)

Şekil 4.47: Dap Yapı Space Center'dan bir görünüm, arkada gecekondu bölgesi, Ümraniye, (Dedeoğlu, 2008)

Dap Yapı içerisinde, bölgedeki diğer sitelere ek olarak, konferans ve sinema salonları gibi kültür mekanlarının da bulunması, artık, kentin gerçek kamusal alanlarının tamamen yok oluşuna yol açacak bir yapılaşma örneği sergilemektedir. Toplumsal ayrımlaşma ve cemaatleşme kavramı öyle bir boyuta gelmektedir ki, insanlar sinemada, bir filmi bile kendi gibi olanlarla izleme eğilimindedirler. Mevcut yapılaşmalar, belki de, bu koşullandırmayı sunmaktadır bize.

Sennett'in tanımıyla, sokak, dış yaşamın bir sahnesidir ve sokakta görünen şey dilenciler, turistler, satıcılar, öğrenciler, oynayan çocuklar, dilenen yaşlılardır; insan farklılıklarından oluşan bir sahnedir bu. (Sennett, 1999) Ancak, günümüz metropollerinde, yerleşim alanlarının içe kapanmasıyla, dışarıdakiyle kurulan ilişkinin koparılması amaçlanmaktadır. Oysa bu durum, yabancıyla kurulacak ilişkide, farklılıkların kazandıracağı deneyimlerden yoksunluğu getirecektir. Sennett, bu durumu, “güneşe uzun süre bakmanın insanı kör edeceği” benzetmesiyle açıklar. (Sennett, 1999) Bu benzetmeden yola çıkarak, kapanmanın getireceği, tekdüzelik ve benzer olanla kurulan ilişkilerin sonucunda, birey, ara tonlara ve dünyevi farkların değişik biçimlerine, gündelik yaşantının biçimleri olan gölgelere bakamaz; farklılıkları göremeyen birey, yaşamın kurulu düzenini sorgulama yetisini de kaybedecektir.

Günümüz metropolüne baktığımızda ise, kente yönelen yoğun göçlerle birlikte, kamusal alanı terk ederek, kendi kabuklarına çekilen ve özel yaşamı yücelten üst gelir grupları, benzer toplumsal yapıya sahip, homojen grupların oluşturduğu yerleşim alanlarında yaşamayı tercih ederken, kendileri gibi olanla aynı yeri paylaşıyor olmaları, kendilerini daha güvenli hissetmelerini sağlamaktadır. İçinde barınılan evlerin özellikleri kadar, birlikte yaşadıkları komşuları da seçebilecekleri yaşam alanlarını tercih etmeleri, bir cemaatleşme kavramını gündeme getirmektedir. Cemaatleşme arzusunu geliştiren ise, ortak değerlere sahip homojen bir topluluğun üyelerinin, “öteki”ler tarafından, kendi bakış açılarına benzer şekilde anlaşılma çabasıdır. Bu toplulukların, yeni kapalı yerleşim bölgelerine, bu düşüncelerle yönelmeleri, toplumsal sınıflar arasında var olan parçalanmanın, mekansal ayrımlaşma ile daha da keskinleşmesine neden olmaktadır.

Kentin geri kalanından keskin sınırlarla ayrılan ve belirli ayrıcalıklara sahip kişilerin girebilecekleri bu yerleşim bölgeleri, kendi aralarında homojen özelliklere sahip bir

topluluğun, sosyo-ekonomik ve kültürel koşulları iyileştirmek üzere bir araya geldiği yerler olurken, dışlanan alt gelir grubu yerleşmeleri olan gecekondu bölgesi ve kentsel çöküntü bölgelerinde de benzer bir cemaatleşme kavramı şekillenmektedir. Üst gelir grubu yerleşimlerinde oluşturulan topluluğa “giremeyenler”, “sınır”ları aşamayanlar da, kendi sınırlarını belirleyerek, kendi aralarında bir içe kapanış sergiler ve benzer olanla kurulan ilişkilere dayalı homojen topluluklar haline gelmektedirler. Burada belirlenen sınırlar, fiziksel değil, sosyolojik boyutta, görünmeyen sınırlardır. Cemaatleşen topluluklar, içlerine yabancıyı dahil etmezler. Kent artık, bir araya gelemeyen homojen toplulukların oluşturduğu heterojen bir yapılaşma sergilemektedir; bütüncül yapısını kaybederek, ayrılmış parçalardan oluşan bir yapılanıştır.

Bu anlamda, ayrılık ilkeleri esas alınarak, kapalı konut yerleşimlerinin, kendilerini çevreleyen sınır öğelerinin ötesinde, bütüncül bir yapılaşma olarak bir “sınır” ifade ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Kendi içine dönük, kenti dışlayarak çevresinden kopan ve homojen bir yapılanış sergileyen bu oluşumlar, artık tekil davranmakta, başka bir deyişle bireyselleşmektedir. Ve her bir adacık, kendi çapında ayrılmış içeri ve dışarı arasındaki ilişkiyi kopararak, başlı başına bir sınır ögesi olmak durumundadır.

Tüm bu anlatılanların sonucunda, durumu özetlemek gerekirse; kentin farklı kesimlerinin bu kadar iç içe yaşamalarının neticesi olarak, lüks yaşamlarını ve huzurlarını muhafaza etmek isteyen üst gelir grubu yerleşimleri, etrafı duvarlarla çevrilmiş, içe dönük, neredeyse bir kent özelliği gösterecek şekilde yapılaşarak kenti tamamen dışlamaktadır. Kentteki karmaşanın artması ve gelir grupları arasında ki eşitsizlikler nedeniyle, kent dışında, yan yana yer almak durumunda kalmış ama birbirinden tamamen kopuk, kendi iç bölgelerinde yaşayan bu yerleşmeler, hem toplumsal, hem mekansal anlamda sınırları keskinleştirmekte ve kamusal alanın çöküşüne katkıda bulunmaktadır.

5. SONUÇ:

METROPOLDE GÖRÜNMEYEN SINIRLARIN KESKİNLEŞMESİ VE KAMUSAL ALANIN YİTİMİ

Günümüz metropollerinde, modern kent planlama anlayışının bütüncül yaklaşımı, yerini, kentin kendi iç dinamikleriyle bölümlenmiş bölgesel yapılarıların gerçekleştiği bir anlayışa bırakmıştır. Bu anlamda kent, daha küçük özelleşmiş bölgelere ayrılmakta ve bu bölgeler, her biri kendi içerisinde homojenleşerek yapılanmakta, hem fiziksel, hem de sosyo-ekonomik anlamda birbirinden tamamen farklılaşarak kent bütünlüğünü yok etmektedir.

Kentsel mekan bir yandan özelleşmiş bölgeler temel alınarak yeniden şekillenirken diğer yandan da parçalanmaktadır. Kişilerin yaşam mekanlarının parçalanarak ayrılması, farklı toplumsal grupların birbirleriyle olan iletişimlerinin azalmasına neden olmaktadır. Toplumsal ayrımlaşmayla birlikte de, bölgeler arası farklılıklar büyümekte ve sınırlar keskinleşmektedir. Günümüz metropollerinde, kişilerin yaşamları, özel zevkleriyle şekillenmiş mekanlar içinde devam eder. Bu özel mekanlar, oturma bölgeleri, iş yaşamları, eğlence mekanları yani kişilerin gündelik yaşamlarının geçtiği tüm mekanları içermektedir.

Kişilerin yaşamlarının geçtiği mekanlar arasındaki duvarların yükselmesi, toplum içindeki bölünmeyi de beraberinde getirir. Mekansal ayrımlaşmalar toplumsal ayrımlaşmaların doğrudan tek etken sorumlusu olamazlarsa da, buna yardımcı olurlar, bu ayrımlaşmaların belirlenmesinde amaç değildir, ancak araç konumundadırlar. Günümüz kentinin kapitalizm ve tüketim kültürü etkisinde farklılaşmış bölgelere ayrılması, gündelik yaşamın gerekliliklerinin bu bölgeler içerisinde giderilmesi ve toplumsal sınıflar arasında sınırların giderek keskinleşmesi, kent yaşamı içerisinde kamusal alanın paylaşımına engel olmakta ve bu da beraberinde kamusal alanın yitimini getirmektedir.

Toplumsal, kültürel, coğrafi değerlerin göz ardı edildiği, tüketimin nesnesi olmaktan öteye gidemeyen bir mekan anlayışı toplumsal pratikleri yönlendirmekte ve bu

pratiklere cevap verecek şekilde yeniden örgütlenen kent, bu anlamda, kamusal alanı da beraberinde dönüştürmektedir. Sonuç olarak, kapitalizm sadece üretim ve tüketim alanının bir meselesi olarak kalmamış, tüm yaşam pratiklerinin türünü değiştirerek kentin biçimlenişini yeniden tanımlamıştır.

Bu tez çalışmasında, toplumsal ayrımlaşmalar bağlamında keskinleşen “sınır” kavramı, yeni kentsel biçimlenişin ortaya koyduğu, mekansal olarak ayrımlaşmış ancak, yan yana yer alan, farklılaşmış yerleşim bölgeleri ve bu bölgelerdeki yaşamlar üzerinden değerlendirilmiştir. Kentsel mekanda, yeni bir ayrımlaşma tipinin yaratılmasında temel araç konumunda olan, gelişen güvenlik teknolojileri aracılığıyla kentten tamamen yalıtılan, içe dönük yapılaşan kapalı site yerleşimlerinin, içeride ve dışarıda kalanlar arasındaki “görünmeyen sınırları” daha da keskinleştirerek, yarattıkları kamusal alan simülasyonlarıyla, kent mekanına duyulan gereksinimi en aza indirmekte oldukları; dolayısıyla kendi içerisinde, farklılıkların paylaşamadığı, aksine sadece benzer olanla kurulan ilişkinin var olduğu bir hal alarak kentin kamusal alanının yitimine katkıda bulunduğu sonucu çıkarılmaktadır. Sosyal tedirginliklerin yansıması olarak, yabancının dahil edilmediği, benzer olanla kurulan ilişki bağlamında, “cemaatleşme” kavramının, her iki gelir grubu için de ortaya çıkmasıyla, kent, sosyolojik boyutta da parçalanmış homojen topluluklardan ve her bir topluluğa ait parçalanmış mekanların bir arada yapılandığı alanlardan oluşan bir bütün halini almaktadır.

Bu bağlamda, günümüz metropollerinde, toplumsal gruplar, artık bir araya gelemeyen, birbirinden kopuk topluluklar halinde yaşamaktadır. Bu durum, toplum yaşamında yoksunluğa ve bireylerin özel alanları içerisinde yalnızlaşmasına neden olmaktadır. Çağdaş metropolde, artık, toplumsal farklılaşmanın ve ayrımlaşmanın, keskin şekilde vurgulandığı kentsel alanlarla karşı karşıya kalınmaktadır. Bu anlamda, kent, birbirinden farklı kültürlerin bir araya geldiği mekan olduğu için, doğal olarak, her zaman içinde belirli bir parçalanma potansiyeli taşıyacaktır, ancak, burada önemli olan; bu kültürlerin bir arada yaşayabileceği ve ortak paylaşımlarda bulunabilecekleri mekanlar yaratabilmek, bunu yaparken de kamusal alanın varlığının öneminin göz ardı edilmemesi gerekliliğidir.

KAYNAKLAR

- Akcan, E.**, 1994. İletişim ve tüketim toplumunda mekansal farklılığa ait çelişkiler, *Toplum ve Bilim*, **64-65**, 39-53, Birikim Yayıncılık, İstanbul.
- Akcan, E.**, 2006. Manfredo Tafuri'nin Avangard Kuramı / 1, *Doxa*, **3**, **Ekim**, 100-112, Norgunk, İstanbul
- Arendt, H.**, 1994. *İnsanlık Durumu*, Çev.: Şener, B. S., İletişim, İstanbul.
- Baudrillard, J.**, 2005. *Simülakrlar Ve Simülasyon*, Çev.: Adanır, O., Doğubatı, İstanbul.
- Baudrillard, J.**, 2008. *Tüketim Toplumu, Söylenceleri, Yapıları*, Çev.: Deliceçaylı, H., Keskin, F., Ayrıntı, İstanbul.
- Bauman, Z.**, 1998. *Sosyolojik Düşünmek*, Çev.: Yılmaz, A., Ayrıntı, İstanbul.
- Bauman, Z.**, 2006. *Küreselleşme, Toplumsal Sonuçları*, Çev.: Yılmaz, A., Ayrıntı, İstanbul.
- Boyut Kitapları**, 2002. *Modern Mimarlığın Öncüleri; Le Corbusier Ve Kent*, Boyut Yayın Grubu, İstanbul.
- Caldeira, T.**, 1999. Sao Paulo'da Yeni Mekansal Ayrışma: Duvarlar İnşa Etmek, *Birikim*, **123**, **Temmuz**, 87-96, İstanbul
- Castells, M.**, 1997. *Kent, Sınıf, İktidare*, Çev.: Erendil, A., Bilim Ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Chambers, I.**, 2005. *Göç, Kültür, Kimlik*, Çev.: Türkmen, İ., Beşikçi, M., Ayrıntı, İstanbul.
- Demirtaş, S., Diken, B., Gözaydın, İ.B.**, 1996. Hiçbir Yere Ait Olmayan Özne, *Defter*, **28**, 39-43, Metis, İstanbul.
- Dovey, K.**, 1985. Home An Homelessness, *Home Environments*, Eds. Altman, I & Werner C., Plenum Press, New York.
- Ersoy, Z.**, 2003. Mimarlık Arketipleri Ve Bir Simge Olarak Ev, Mimarlık Arrademento, Ocak, İstanbul.
- Fehl, G.**, 2005. Kentlerin Yeniden İnşası Kaçınılmazdır, *Selçuk Batur için Mimarlık Yazıları*, Ed. Erel, A., Gürsel, E., Özkan, S., s. 53-68, Mimarlar Odası Yayınları, Ankara.

- Giddens, A.**, 1998. *Modernliğin Sonuçları*, Çev.: Kuşdil, E., Ayrıntı, İstanbul.
- Giddens, A.**, 2005. *Sosyoloji, Kısa Fakat Eleştirel Giriş*, Çev.: Beşirli, H., Phoenix, Ankara.
- Güzer, C. A.**, 2000. Özel Konutlar, Mimarlığın Popüler Yüzü, *XXI Dergisi*, **4**, 56, İstanbul.
- Habermas, J.**, 1990. Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje, *Postmodernizm*, Çev.: Naliş, G., Sabuncuoğlu, D., Erksan, D., Kıyı, İstanbul.
- Habermas, J.**, 1997. *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, Çev.: Bora, T., Sancar, M., İletişim, İstanbul.
- Hançerlioğlu, O.**, 1976. *Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar*, Cilt:5, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Harvey, D.**, 1973. *Social Justice And The City*, Edward Arnold, Great Britain.
- Horkheimer, M., Adorno, T.W.**, 1996. *Aydınlanmanın Diyalektiği*, Çev: Oğuz Özügül, Kabalcı, İstanbul
- Işık, O.**, 1994. Mekanın Politikleşmesi, Politikanın Mekansallaşması, *Toplum Ve Bilim*, **64-65**, 7-39, Birikim Yayıncılık, İstanbul.
- Jameson, F.**, 1985. Architecture And The Critique Of Ideology, In *Architecture, Criticism, Ideology*, Ed. Ockman, J., pp. 51-87, Princeton Architectural Press, Princeton.
- Jameson, F.**, 1990. Postmodernism Ya Da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı, *Postmodernizm*, Çev.: Naliş, G., Sabuncuoğlu, D., Erksan, D., Kıyı, İstanbul.
- Jameson, F.**, 1997. The Cultural Logic of Late Capitalism, in *Rethinking Architecture*, Ed. Leach, N., Routledge, London and New York
- Kıray, M. B.**, 2007. *Kentleşme Yazıları*, Bağlam, İstanbul.
- Korkmaz, T.**, 2001. B2 Evi: Vadinin Çekimi, Modern Dünyada “Yuva”nın Olanaksızlığı, Evin Biçimlenmesi, *XXI Dergisi*, **9**, 74, İstanbul.
- Lefebvre, H.**, 1998. *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, Çev.: Gürbüz, I., Metis, İstanbul.
- Lofland, L.H.**, 1985. *A World Of Strangers, Order And Action In Urban Public Space*, Waveland Press, USA.
- Manfredo, T.**, 2006. Mimarlık ve Ütopya: Tasarım ve Kapitalist Gelişme. Avangardın Diyalektiği , *Doxa*, **3**, **Ekim**, 92-100, Norgunk, İstanbul.

- Marcus, P.**, 1997. Walls Of Fear And Walls Of Support, In *Architecture Of Fear*, Ed. N. Ellin, Princeton Architectural Press, New York.
- Massey, D.**, 1993. Politics And Space Time, in *Place And The Politics Of Identity*, Ed. Keith, M., Pile, S., pp. 183-205, Routledge, London.
- Pallasmaa, J.**, 1995. Identity, Intimacy And Domicile –Notes On The Phenomenology Of Home, *The Home: Words, Interpretations, Meanings And Environments*, Eds. Benjamin, D., Stea, D. & Saile, D., Aldershot; Brookfield, Vt: Avebury.
- Sayar, K.**, 2001. Bedenimi Alabilirsin, Tabii, Ruhumu Da!, Küreselleşmenin Psikolojik Boyutları, *Defter*, **44**, 75-104, Metis, İstanbul.
- Senett, R.**, 2002. *Kamusal Alanın Çöküşü*, Çev.: Durak, S., Yılmaz, A., Ayrıntı, İstanbul.
- Senett, R.**, 1999. *Gözün Vicdanı, Kentin Tasarımı Ve Toplumsal Yaşam*, Çev.: Sertabiboğlu, S., Kurultay, C., Ayrıntı, İstanbul.
- Simmel, G.**, 1997. The Metropolis and Mental Life, in *Rethinking Architecture*, Ed. Leach, N., Routledge, London and New York
- Simmel, G.**, 2003. *Modern Kültürde Çatışma*, Çev.: Bora, T., Kalaycı, N., Gen, E., İletişim, İstanbul.
- Soja, E., Hooper, B.**, 1993. The Space That Difference Makes Some Notes On The Geographical Margins Of The New Cultural Politics, in *Place And The Politics Of Identity*, Ed. Keith, M., Pile, S., Pp. 183-205, Routledge, London.
- Somay, B.**, 2001. Hiçbir Yere Ait Olmayan Özne, *Defter*, **44**, 111-136, Metis, İstanbul.
- Süer, D., Sayar, Y. Y.**, 2002. Küresel Sermayenin Yeni Tüketim Mekanları: Lüks Konut Siteleri, *Çağdaş Mimarlık Sorunları; Mimarlık Ve Tüketim*, Boyut Kitapları, Boyut Yayın Gurubu, İstanbul.
- Tanju, B.**, 2002. Açç! Açç! Açç!1, *Mimarlık Arrademento*, Şubat, Boyut Yayın Grubu, İstanbul.
- Tanyeli, U.**, 2004. *İstanbul, 1900-2000, Konutu Ve Modernleşmeyi Metropolden Okumak*, Akın Nalça, İstanbul.
- Tanyeli, U.**, 2006. Kamusal İnsan Öldü Mü?, Kamusal Alan Çöktü Mü?, *Mimarlık Arrademento*, Kasım, Boyut Yayın Grubu, İstanbul.
- Tanyeli, U.**, 2006. Türk'ün Mimarlıkla İmtihanı: 1980-2005, *Osmanlı Bankası Söyleşi Dizisi*, Haziran, (<http://www.obarsiv.com>), İstanbul.
- Tümer, G.**, 2001. Konut Ve Ev, *XXI Dergisi*, **9**, 12, İstanbul.

- Uluğ, M. M.,** 2000. Küresel Olan Herşey Çatlıyor, *Mimarlık Arrademento*, Ekim, Boyut Yayın Grubu, İstanbul.
- Uluoğlu, B.,** 2007. Kişisel Görüşme.
- Uluoğlu, B.,** 2003. Kitlesele ve Gündelik, Tekil Ve Özele Karşı, *Mimarlık Arrademento*, Ekim, Boyut Yayın Grubu, İstanbul.
- Urry, J.,** 1999. *Mekanları Tüketmek*, Çev.: Ögdül, R. G., Ayrıntı, İstanbul.
- Vidler, A.,** 1992. *The Architectural Uncanny, Essays In The Modern Unhomely*, The MIT Press, London.
- Yıldırım, S.,** 2000. “Tasarlanmış Derinsizlik” Karşıtı “Tasarlanmamış Derinlik” Ve Nouvel Mimarlığı, *Mimarlık Arrademento*, Ekim, Boyut Yayın Grubu, İstanbul.
- Yırtıcı, H.,** 2002. Tüketimin Mekansal Örgütlenmesinin İdeolojisi, *Çağdaş Mimarlık Sorunları; Mimarlık Ve Tüketim*, Boyut Kitapları, Boyut Yayın Gurubu, İstanbul.
- Yırtıcı, H.,** 2003. Mekanın Altyapısal Dönüşümünün Ekonomi Politığı, Kapitalizm ve Mimarlık, *Mimarlık Arrademento*, haziran, İstanbul.
- Yırtıcı, H.,** 2005. *Çağdaş Kapitalizmin Mekansal Örgütlenmesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Yırtıcı, H., Uluoğlu, B.,** 2004. Mekanın Altyapısal Dönüşümü, *İ.T.Ü. Dergisi*, C. 3/ S. 1, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Eda Dedeoğlu, 1980 yılında Kayseri’de doğdu. Orta ve lise öğrenimini 1991-1998 yılları arasında Kayseri N.M. Baldöktü Anadolu Lisesi’nde sürdürdü, 1998 yılında Kayseri Fevziçakmak Lisesi’nde tamamladı. Mimarlık lisans eğitimini ise, 1999-2003 yılları arasında Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü’nde tamamlayarak, 2004 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilimdalı, Mimari Tasarım Programı’nda yüksek lisans eğitimine başladı. 2003-2008 yılları arasında çeşitli proje ve uygulamalarda yürütücülük yapmış ve halen mimar olarak, kendi mimari çalışmalarıyla meslek hayatına devam etmektedir.